

1 - Knihy dejepisné

2.6 SYNOPTICKÉ EVANJELIÁ A SKUTKY

2.6.1 Evanjelium a evanjeliá

Slovo "evanjelium" (euaggelion) sa pred použitím v NZ používalo v svete biblickom i mimobiblickom. V gréckom svete všeobecne označovalo zvesť o víťazstve. Zvestoval ju posol, ktorý sa objavil so zdvihnutými rukami a volal: "Buď pozdravený (či: Raduj sa), vyhrali sme". V cisárskom kulte potom označovalo narodenie, nastúpenie na trón alebo aj výnosy jednotlivého cisára. Cisár ako "Pán a boh" mal doniesť svetu pokoj a záchranu a mal sa stať Spasiteľom (sótér).

V SZ sa toto slovo nevyskytuje, nachádza sa však výraz "zvestovateľ radostných vecí" (napr. Iz 40,9–11.27; 52,7nn; Náh 1,15). Aj tu zvestovateľ zvestuje: "Tvoj Boh kraľuje". Ztročenému Izraelovi v zajatí platí zvesť, že Boh napriek všetkému je pri moci a on mu dá pokoj, dobré a spasenie v tom, že ich z Babylona vyvedie. Pritom táto zvesť stojí v tesnej blízkosti s piesňami o Služobníkovi Hospodinovom (pr. Iz 53).

Nie div teda, že NZ vztiahla toto slovo na zvesť o Ježišovi – Mesiášovi, ktorý sa práve svojím ukrižovaním dokázal ako pomazaný kráľ Božieho kráľovstva a vo vzkriesení Boh ospravedlnil jeho kráľovské nároky. Preto euaggelion v NZ označuje zvesť o spasení, ktoré hlásal a priniesol Ježiš Kristus (Mt 11,5. R 1,1nn) a evanjelista je putujúci kazateľ evanjelia (Sk 21,8 a i.). Iba začiatkom 2. stor. sa označenie euaggelion užíva na označenie písanej zvesti o spasení (Didaché) a v množnom čísle na pomenovanie spisov, ktoré hovoria o živote Ježišovom (Justín). V 3. stor. je "evanjelista" už "autor evanjelia".

Táto radostná zvesť bola už zachytená pred evanjeliami v apoštolských listoch, z ktorých mnohé (napr. Pavlove) vznikli už pred našimi evanjeliami. Listy túto zvesť však podávajú vo vyučujúcej, didaktickej forme. Predpokladajú, že zvesť – kérygma zahŕňa v sebe aj rozprávanie o Ježišovom živote, ale o tento život pred vzkriesením a povýšením nejavia príliš veľký záujem. To bolo primerané ich cieľu: napomínať a potešovať

zbory, obsahovalo však v sebe aj veľmi nebezpečný prvok, ktorý potom rozvinuli neskoršie bludné smery.

Z nich gnosticizmus hľadel v rôznych variáciách zmieriť kresťanskú zvesť o mesiášovi Ježišovi s učením gnózy, ktorá m. i. za zlo a hriech v najvlastnejšom zmysle považovala hmotu, telo. Preto gnosticizmus prijal Ježiša ako nebeskú a duchovnú postavu, ktorá vstala z mŕtvych a sedí na pravici Božej, ktorá nám zanechala učenie ako cestu k dokonalosti, ale ktorá nikdy nemohla byť človekom s telom, ako ho má každý z nás. Tvrdil, že Ježiš mal len zdanlivé telo a bol len zdanlivým človekom (tzv. doketizmus). Preto vedel zbierať Ježišove výroky, ale nie rozprávať o Ježišovi ako človekovi, ako to robí napr. koptické Tomášovo evanjelium (zbierka 114 Ježišových výrokov).

Proti tomuto prúdu sa evanjelisti dali spisovať Ježišov život, aby tým dokumentovali, že Ježiš nebol nijakou vymyslenou osobou, ktorej život by sa dal odmyslieť od jej slov, alebo nebeským Spasiteľom, ktorému by nič neubralo na sláve, aj keby nebol nikdy na zemi žil a trpel. Rôzne mystériá mali svojich mýtických hrdinov, ktorých kult zdôvodňovali vyprávaním o ich vymyslenom živote, ktorý nikdy na zemi neexistoval. Podľa evanjelií naopak, Slovo sa stalo telom, mäsom, človekom ako každý z nás. Každé evanjelium vyjadruje pravdu, že na historickej existencii Ježiša z Nazaretu visí všetko. Keby sa dokázalo, že nežil, stratila by viera svoj základ a stala by sa bezpredmetnou.

2.6.2 Zvestný charakter

História je tu teda podstatná, Ježiš je človek, ktorý má svoje dejiny. Tie možno začleniť nielen do dejín spásy SZ, ale aj do rámca všeobecných dejín, ako to robí Lukáš (pr. 1,5nn; 2,1nn; 3,1nn). A predsa by sme sa hrubo pomýlili, keby sme v evanjeliách, ktorým záleží na histórii, hľadali aj historický postup a formu spracovania. Vyše 200 rokov sa protestantská teológia usilovala napísať Ježišov životopis, ktorým by bolo všetko psychologicky zdôvodnené, a zachytené okolnosti a vývoj Ježišovej osobnosti. Tento pokus stroskotal a Albert Schweitzer mu svojím monumentálnym dielom o dejinách bádania o Ježišovom živote (1913) postavil náhrobný pomník: Nie sme viac v stave napísať Ježišov životopis.

Ale nielen kritická teológia sa tu mýlila, do ťažkej krízy sa dostaneme aj my v prebudeneckých kruhoch, keď si myslíme, že evanjelisti po-

stupovali historicky v našom slova zmysle a potom objavíme, že niektorý evanjelista má niektoré vyprávania tu, druhý tam, tretí ho vynecháva a pod. A potom sa prirodzene pýtame: "Kto má pravdu a kto klamal?" Kto zachoval správne poradie pri trojakom pokúšaní: Mt 4 či Lk 4 ? Vyšiel stotník v Kafarnaume sám oproti Ježišovi, ako vraví Mt 8,5nn, alebo poslal oproti nemu židovských starších, ako vraví Lk 7,1? V podobenstve o hrivnách boli traja sluhovia, ktorí dostali 5,2 a 1 hrivnu (Mt 25,14nn), alebo desiat sluhovia, ktorí dostali 10 hrivien (Lk 19,11nn)?

To je len niekoľko ukážok, ktoré by sa dali ľubovoľne rozmnožiť. Chceli sme len ukázať, že nemôžeme prikladať meritko dnešnej historickej vedy na literárny útvar evanjelia, ktorý je samostatným útvarom. Lebo hoci mu podstatne záleží na histórii Ježiša z Nazareta, narába s históriou dosť pružne, a nie podľa našich predstáv. A robí tak preto, že mu nezáležalo na historickom poradí a slede udalostí, ale aby pomocou histórie ukázal, že do nášho času a dejín vstúpil ten, ktorý je pánom času a dejín, ale voči ktorému sa dejiny zachovali tak macošsky, že za najvyššieho kňaza Annáša a rímskeho prokurátora Piláta nemá na zemi miesto, kde by odpočinul, kým mu ho svet nenašiel – na kríži.

Na tom nič nemení ani predslov Lukášovho evanjelia, podľa ktorého autor "odhora všetko dôkladne sledoval" a "napísal to zaradom". Toto "zaradom" nesmieme chápať v zmysle našej modernej histórie, ináč by sme museli konštatovať, že Lk urobil chybu už tým, že na začiatok Ježišovho účinkovania kladie vystúpenie v Nazarete, hoci sám prezrádza, že už Ježiš má za sebou účinkovanie v Kafarnaume (Lk 4,14nnm; pr. v. 23). Aj Lk zámer nebol logický, ale teologický a nie historický, ale zvestný – ako aj u ostatných evanjelistov. Ešte lepšie je to vidieť na 4. evanjelistovi, ktorý s prevzatými látkami narába úplne suverénne (pr. nasýtenie päťtisíc Jn 6 a Mk 6,30nn par.).

V literárnom druhu evanjelia sa jedná o to, že história Ježišova zvestuje, že je viacej ako obyčajným človekom. Dejiny kážu, a to či už pre pohanov, ktorých chcú misijne získať, či už pre kresťanov, ktorých chcú napomenúť a potešiť. Evanjeliá sú akýmisi čítankami, ktoré majú svoje "miesto v živote" pri bohoslužbách, pri katechizácii a misii a tomu-to cieľu prispôbili a ním do značnej miery aj určili formu svojho rozprávania histórie. Tieto kázne sú literárne bližšie dnešnému historickému románu ako vedeckému životopisu.

Preto sa ani nebudeme urážať, keď nájdeme značné rozdiely medzi evanjeliami, ktoré sa nie hneď a nie vždy podarí zharmonizovať. Tu sa nám kladie otázka pravdy v novozmluvnom poňatí. My pravdu chápeme ako to, čo sa naozaj udialo, NZ sa pýta na to, čo je zmyslom udalosti, ktorá sa stala. Je presvedčený, že kronika a fotografia nemusí nám povedať najhlbšiu pravdu. Tejto chybe najnovšie podľať aj G. Keller, ktorý knihe "A biblia má predsa pravdu" vyniesol na povrch mnoho vecí, kde má biblia pravdu, ale o Ježišovi ako o najvlastnejšej pravde sa tam nedočítame. A práve toto chcú nám poskytnúť evanjeliá, hoci niektoré udalosti sa nemuseli odohrať vždy tak a vtedy, ako to píše s určitým zámerom jednotlivý evanjelista. S historickými merítkami nesmieme ísť na evanjeliá, lebo oni ani sa nepísali s historickým zámerom – podobne ako napr. pri historickom románe sa nedivíme, že autor niektorú udalosť časovo prehodil, vynechal alebo dokreslil, keď to zodpovedalo jeho zámerom.

2.6.3 Synoptická otázka

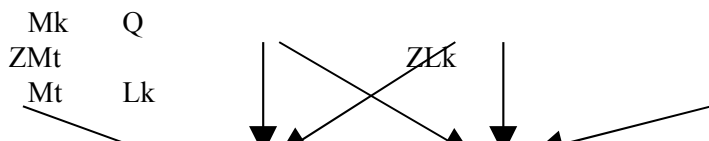
Synoptickými evanjeliami sa menujú tri prvé evanjeliá, pretože oproti štvrtému evanjeliu sa dívajú na Ježišov život pod približne rovnakým uhlom a sú preto "súhladné" (synopsis – súhľad, spoločný pohľad). Majú rovnaký obsah a podobné zoradenie látky: Vystúpenie Krstiteľa, Ježišovo pôsobenie v Galilei, cesta do Jeruzalema, ukrižovanie, vzkriesenie. Zhoda je aj v tom, že nelíčia jeho osobnosť, ale referujú ľudovou rečou o jeho rečiach a činoch. Na rozdiel od Jána Pánova reč u nich sa vyznačuje nie dlhými pojednaniami, ale krátkymi a výraznými výrokmi a záľubou pre podobenstvá. Niekde sa zhodujú aj v jednotlivostiach reči a štýlu.

No nájdú sa medzi nimi aj dôležité rozdiely. Mk nemá nijaké rozprávanie o Ježišovej mladosti, kým druhí dvaja majú, ale aj tí sa medzi sebou líšia (Mt: Betlehem, Lk: Nazaret). Mt hovorí o narodení Ježišomom zo stanoviska Jozefovho, Lk zo stanoviska Márie. Mt rodokmeň (1,1nn) a Lk (3,23nn) narobili tiež mnoho lámania hlavy svojou odlišnosťou. Zjavenia Vzkrieseného podľa Lk 24 sú v Jeruzaleme, podľa Mt 28 v Jeruzaleme a v Galilei, kým Mk nemá tieto správy. U Mka chýbajú rečové kompozície (kázeň na vrchu, reči pri vysielaní, reč o zákonníkoch Mt 5–7,10,23). Kázeň na vrchu u Mt 5–7 a kázeň na rovine u Lk 6 sa líšia dĺžkou i skladbou, časti z Mt má Lk na iných miestach. Pritom niekedy sú-

hlasia Mt a Mk proti Lk, inokedy Mk a Lk proti Mt, inokedy Mt a Lk proti Mk. Okrem toho každé evanjelium má látky, ktoré nemá žiadne iné evanjelium.

Tieto veci sa snažili vysvetliť mnohé hypotézy, z ktorých najpriateľnejšia sa javí tzv. hypotéza o dvoch prameňoch, z ktorých jeden je Marek druhý Logiá (Ježišove výroky, označenie Q). Spočíva na niekoľkých pozorovaniach: 1. Skoro všetky oddiely (perikopy) Markove možno nájsť u Mt a Lk, a to väčšinou v tom istom poradí. 2. Carl Lachmann (1835) zistil, že Mt a L sa zhodujú len vtedy, keď sa zhodujú s Markom. Keď prinášajú materiál, ktorý Mk nemá, zaraďujú ho na rozličných miestach. – To sa dá najpriateľnejšie vysvetliť tak, že Mk napísal prvé evanjelium, ktoré slúžilo Mt a Lk za podklad.

Do tohto rámca potom vsúvali obaja ďalší synoptici iný materiál, väčšinou Ježišove reči. Do veľkej miery sú tieto reči u Mt a Lk zhodné alebo podobné, čo zase ukazuje na spoločný prameň (spomínané Logiá). Či ho mali v ústnej alebo písomnej forme, nedá sa povedať. Ďalšie prameň (Pramarek, Protolukáš) nie je treba prijímať a isté rozdiely riešiť pokukom, že okrem spisov obiehalo dlho aj ústne podanie. Keď každý k tomu pridal aj svoje zvláštne látky, môžeme si to potom (podľa Marxena) znázorniť graficky takto:

Ako príklad Ježišových výrokov možno uviesť tieto miesta: Mt 10,26–33 = Lk 12,2–9. Veľmi zaujímavé je sledovať, ako na jednej strane Mt 11,2–27 rozmiestnil Lk na mnohých miestach: 7,18–23 (Mt v. 2–6); 7,24–28 (v. 7–11); 16,16 (v. 12); 7,31–35 (v. 16–19); 10,13–15 (v. 20–24); 10,21–22 (v. 25–27). Na druhej strane Lukášova kázeň na rovine (6,20–23.27–49) je u Mt rozmiestnená takto: 5,3.4.6.11.12 (Lk 6,20–23); 5,39–42.44–48; 7,12 (Lk 6,27–36); 7,1–5; 10,24–25; 15,14 (Lk 6,37–42); 7,16–21; 12,33–35 (Lk 6,43–46); 7,24–27 (Lk 6,47–49).

Pomocou hypotézy o dvoch prameňoch sa vysvetlia aj niektoré dvojité podania, v ktorých Ježišovo slovo sa raz zachovalo trojito a raz dvojito: Slovo o získaní a stratení života sa raz zachovalo z Marka (Mk 8,35 – Mt 16,25 – Lk 9,24) a raz z Logií (Mt 10,39 – L 17,33). Podobne

obrat "Kto má, tomu bude dané" na jednej strane Mk 4,25 – Mt 13,12 – Lk 8,18, a na druhej strane Mt 25, 29 – Lk 19,26 (Logiá).

Najznámejšie zvláštne látky sú: Mt 1.2; 14,28–31; 27,19.24; 28,16–20; Lk 1; 2; 3,23–28; 5,1–11; 7,11–19; 17,11–19; 19,1–10; 15,11–3.2; 16,19–3.1; 24,13–53. Aj Mk ich má: 4,26–29; 7,31–37; 8,22–26; 3,20n; 9,49; 15,51n.

2.6.4 Evanjelista ako autor evanjelia

Evanjelista je v prvom rade zberateľ tých tradícií, ktorá už boli pred ním. Jasne to vysvitá z úvodu k Lk evanjeliu, kde sú súčasne naznačené 3 štádiá tradície: 1. očití svedkovia, 2. Lukášovi predchodcovia, 3. Lukášov pokus (Lk 1,1–4). Vystopovať dejiny týchto tradícií je nie ľahkou úlohou, ale niektorí nz bádatelia venovali tomu značné úsilie. Mnohé však zostáva dosť neisté, hoci niektoré veci sa zdajú dosť pravdepodobné.

Je isté napr., že Ježiš a očití svedkovia jeho života hovorili všetci aramejsky a kým evanjeliá sa napísali grécky, muselo sa iste všeličo stať. Predovšetkým Ježišove slová a činy sa najprv tradovali ústne v aramejščine. Takéto tradovanie je známe aj v židovstve u rabínov, ktorých žiaci tradovali učenie svojich učiteľov, a to v pevných formách. Bude teda niečo pravdy na tvrdení niektorých teológov (Riesenfeld), že vyprávanie evanjelistov pochádza od Ježiša samého, ktorý svojim učeníkom podanie odovzdal pevne formulované (aj G. Delling).

To však nevylučuje aj iné tvrdenie, že totiž toto podanie prešlo istou zmenou v tradujúcej cirkvi. Najprv v tom, že sa muselo prekladať do gréčtiny a teda aj v iných slovách a predstavách. Apoštolský otec Papias (okolo 130) spomína, že Matúš zostavil správy o Ježišovi "v hebrejskej reči" a niektorí teológovia (Torrey) sa pokúšali na tomto základe o tézu, že synoptické evanjeliá sú preklady aramejských predlôh. Novšie sa skôr prijíma možnosť, že aramejské predlohy jestvovali len v ústnej a nie písomnej tradícii. Lebo napriek tomu, že niektoré prekladové chyby ukazujú na aramejskú predlohu, literárne zrovnanie synoptikov nás vedie len ku gréckemu textu.

K istým zmenám prišlo aj v dôsledku situácie cirkvi. Cirkev nemohla zbierať evanjelijné rozprávania len ako vec minulosti, ale ako živú reč pre svoju prax. Vyučovala katechuménov, káznila svojich členov, získavala misiou pohanov, musela sa brániť proti židovstvu i pohanstvu. V tomto položení majú evanjelijné vyprávania svoje "posadenie v živote"

(Sitz im Leben) a v tejto situácii dostali aj svoje formulovanie. Nie div, ba je to prirodzené a nutné, že táto formulácia už sprítomnila Ježišove slová pre prítomnosť.

Práve pre túto situáciu dochádzalo k istému zoskupovaniu látky do väčších celkov. Kryštalizačným bodom boli pašiové udalosti, ktoré tvorili základ tradície. (Preto aj boli evanjeliá nazvané "pašiami s dlhším úvodom"). Ale zoskupovali sa kvôli katechuménom i členom cirkvi aj podobnosť a zborové poriadky, Ježišove divy a jeho reči proti farizejom. Z jednotlivých kamienkov tradície si evanjelisti vytvárali mozaikový obraz, ktorý bol určený pre prítomnosť i prítomnosťou. Zistilo sa, že spôsob, akým evanjelisti vyprávajú Ježišove divy, vykazuje podobnú schému ako židovské a helenistické rozprávania o divoch tzv. božích mužov. Popri formálnej podobnosti tu však jestvuje zásadný vecný rozdiel: Nejde o div sám, ale o nasledovanie Ježiša.

Tieto tradície teda evanjelisti zbierali, ale neboli len zberateľmi, ale aj redaktormi. Tradície sa dostali k nim ako kamienky, ale je podstatné dôležité, ako tieto kamienky jednotlivý evanjelista zoradil a zarámoval. Znázorníme si to na tom príklade: Reči a spory s farizejmi (Mk 12,1–44) zakončuje Mk správou o obeti vdovy, ktorá hodila do pokladnice celú svoju živnosť (12,41–44). Tým vytvoril mohutný kontrast: Viacej ako všetka múdrosť farizejov sú dva haliere chudobnej vdovy a jej obetný čin. Má 23,37–39 namiesto toho sem zaradil proroctvo o smutnom konci Jeruzalema: Keď má Izrael takýchto vedúcich, nemôže to skončiť inde len tam, že sa mu zanechá jeho dom pustý. Pr. Mt 12,11 = Lk 14,5 (Mk 3,4–9).

A takéto samostatné pohľady sú na každom kroku. Potom sú aj synoptici len do istej miery "súhladní" (voči Jánovi) a ináč má každý svoj samostatný a osobitný pohľad. Tatianov pokus urobiť zo štyroch evanjelií jedno stroskotal. Máme 4 pohľady na Ježiša a dobre že máme. Lebo Ježiš Kristus je taký mimoriadny zjav, že ešte ani štyrmi pohľadmi sa nedá vystihnúť dokonalo. Je ako vysoký vrch, ktorý možno popísať len z rozličných strán. Tieto popisy sa nutne musia od seba aj líšiť, preto sú evanjelisti aj rozrôznení. Ale štyria hlásajú predsa len jedno evanjelium o Ježišovi, ktorý bol Kristom, Pánom, Synom Božím, Spasiteľom.

2.6.5 Evanjelium podľa Marka

2.6.5.1 *Marek ako človek*

2.6.5.1.1 *Starocirkevná tradícia*

O Markovi píše Papias (okolo r. 130): "Aj toto hovorieval presbyter: Marek, ktorý bol tlmočníkom Petrovým, napísal všetko presne, na čo sa rozpomätal. Síce nie po poriadku, ako to Pán učil a konal, lebo ani nepočúval Pána ani nechodil s ním, ale neskôr, ako som povedal, s Petrom, ktorý podľa potreby robil ponaučenia, ale nie s úmyslom podať súhrnne Pánove slová. Takže Marek sa nedopustil nijakej chyby, keď jednotlivosti napísal tak, ako sa na ne rozpomätal. Na jedno pravda dával pozor, aby nevynechal nič z toho, čo počul alebo aby v niečom klamal". – Všetky neskoršie svedectvá (Justín, Ireneus, Klement Alexandrijský a i.) sú závislé na Papiasovi a ich cena nie je bez pochybností.

2.6.5.1.2 *Historická cena Papiasovho svedectva*

Cena svedectva je značná. Síce nie v tom, že by bol Marek tlmočníkom Petrovým, pod čím by sa malo rozumieť to, že spísal reči svojho majstra – Petra. Lebo ani to, že spomína niektoré hanlivé ťahy u Petra (8,33 a i.), ani to, že Peter hovorí za druhých učeníkov (napr. 1,36; 5,37) nemusí nasvedčovať tomu, že to má od Petra. Mohol to jednoducho prevziať z tradície. "Bez Papiasovho podnetu by sme ťažko prišli na myšlienku, že Peter je ručiteľom pravosti Markových správ" (Fascher). – Značná cena Papiasovej poznámky vynikne vtedy, keď si sprítomníme, že čoskoro povstala tendencia pripisovať evanjeliá priamym učeníkom Pánovým. Pretože Marek nebol priamym učeníkom, je ťažko sa domnievať, že by druhotne bola povstala myšlienka pripísať mu evanjelium. Jeho autorstvo je tým veľmi pravdepodobné.

2.6.5.1.3 *Ján Marek*

Autor nášho evanjelia mal dve mená a bol synom Márie, u ktorej sa schádzala časť jeruzalemského zboru (Sk 12,12). Hoci niektorí o tom pochybujú, predsa to nie je nemožné, že onen mládenec z 14,51, ktorý bol pri zajatí Ježišovom a ktorý potom utiekol preč bez rúcha, je práve náš Marek. Bol synovcom Barnabáša (Ko 4,10) a s ním a Pavlom išiel ako ich pomocník na prvú misijnú cestu, na ktorej však nevydržal až do konca (Sk

13,5–13). Preto ho Pavol nechcel viacej brať so sebou, vzal ho však so sebou Barnabáš na Kypros (Sk 15,37). Neskôr patrí k Pavlovým pomocníkom a spolupracovníkom (Fm 24; Ko 4,10; 2Tm 4,11). Niektorí vedci sa preto snažili dokázať, že Markovo evanjelium je ovplyvnené teológiou ap. Pavla, ale je to dosť ťažké dokázať. Marek sa nedíva napr. na smrť Pánovu podľa Pavla ako na zástupnú obeť. 1Pt 5,13 ho zase Peter nazýva "Marek, syn môj". Možno práve tento verš dal podnet Papiasovi k poznámke, ktorú sme na začiatku citovali.

2.6.5.1.4 *Okolnosti vzniku*

Marek písal kresťanom z pohanov. Je to vidieť na tom, že užíva mnohé latinizmy (modios – modius 4,21, legión 5,9.15, spekulátor 6,27, dénarión 6,37, xestés – sextarius 7,4, kénosos – census 12,14 atď.). Palestínske výrazy vysvetľuje pre Nesemitov ("dva haliere, čo je štvrtinou groša" 12,42, "do nádvorja, ktoré je pretórium" 15,16). Známe je jeho obšírne vysvetlenie židovského zvyku umývať si ruky po návrate z trhu 7,3–4. – Klement Alexandrijský pozná tradíciu, podľa ktorej Markovo evanjelium vzniklo v Ríme. To je možné, ale nie nutné. Niektorí bádatelia vravia, že takisto mohlo vzniknúť v niektorom pohanokresťanskom zbore na východe, napr. v Sýrii. – Čo sa týka času, datuje sa ešte pred rokom 70, teda pred zničením jeruzalemského chrámu, pretože v ňom ešte nie je jasne reč o tomto zničení (Mk 13,14).

2.6.5.2 *Marek ako spisovateľ*

Markov spisovateľský čin môžeme najlepšie oceniť z toho faktu, že on prvý vytvoril literárny druh evanjelia. Ako sme už ukázali, jedná sa tu o historické rozprávanie o Ježišovom živote, ktoré však nemá historický cieľ, ale chce budiť vieru a posilňovať ju u svojich čitateľov.

Za tým účelom musel najprv spracovať tie tradície, ktoré už tu bezpochyby boli pred ním. Jeho redakcia je v tom, že tieto tradície zoradil, rozdelil a dal im zakončenie. Vrchol jeho knihy tvoria pašiové udalosti, ktoré už boli pred ním pomerne pevne sformulované a ustálené. Možno povedať, že Marek písal svoje evanjelium odzadu, teda od smrti a vzkriesenia Pánovho. "Evanjeliá dýchajú vzkriesením", to platí aj preňho. Tento pohyb odzadu dopredu je doplnený pohybom odpredu dozadu: všetky udalosti, ktoré Marek vypráva, smerujú k svojmu rozuzleniu v utrpení Pánovom.

Ako si ukážeme, možno pozorovať v stavbe jeho knihy dve časti: prvá hovorí o činnosti v Galilei, druhá o činnosti v Jeruzaleme. Okrem toho každú z nich možno deliť na tri oddiely. Keď to meriame literárnymi merítkami, nie je to práve najhoršie, ale prezrádza istý zmysel pre proporcionality.

Z osobnosti Pánovej si všíma viacej jeho činy ako jeho reči. Preto veľmi často užíva výraz "euthys – hneď", ktorým posúva rýchle dej dopredu (napr. 1,10.12.18.20.21.29 atď.). Čo sa týka rečí, môžeme ich nájsť len na niekoľkých miestach vo väčšom zoskupení (napr. k.4 podobostenstvá, k.13 eschatologická reč). Ináč je Marek spisovateľom, ktorý prízvukuje čin, udalosť. Ako sme ukázali, celú hádku s farizejmi zakončuje napr. činom obete chudobnej vdovy.

Pritom sa jedná o spisovateľa, ktorý nie je literátom a ktorého umeenie predstavovať je viacej ľudové. Vidno to v "záľube rozprávať". Je zvláštne, že Marek, hoci je najkratší zo synoptikov, niektoré udalosti rozpráva zoširoka a Mt a Lk ich potom skracujú. Napr. na vyrozprávanie o uzdravení porazeného potrebuje Mk 2 až 12 veršov, kým Mt 9 len 8, a Lk 5 tiež len 10. O posadnutom v Geraze (Mk 5,1–20) hovorí Mk v 20 veršoch kým Lk 8,26–39 len v 13, ba Mt 8,28–34 len v 6 veršoch.

Má tiež záľubu v líčení pocitov zúčastnených osôb (10,23.32). Hovorí aj o pocitoch samého Ježiša: že bol ľútosťou pohnutý (1,41), prišny (1,43), hneval sa a súčasne bol zarmútený (3,5), zavzdychol (8,12), pokarhal Petra (8,33), nemilo ho niesol (10,14), zamiloval si ho (10,21). Je pozoruhodné, že všetky tieto citové líčenia Má a L vynechali.

Čo sa týka jeho štýlu, možno povedať, že ju vyznačuje aj veľká názornosť (pr. 1,41nn; 2,1nn; 3,5nn), z čoho niektorí súdili, že Mk má svoje správy od očitých svedkov, čo však môže byť jednoducho znakom ľudového vyprávania. Živosti vyprávania slúži aj časté užívanie prítomného času (pr. 1,30.37.38.40.44), čo v spojitosti s minulým časom pôsobí niekde trochu tvrdo. Ale možno by to mohlo súvisieť s tým, že materčinou pisateľovou nebola gréčtina, ale hádam aramejčina. Tým by sa vysvetlili aj niektoré menej šikovné obraty (napr. 2,3: "A prichádzajú k nemu nesúci porazeného, neseného od štyroch"). Na druhej strane vie veľmi vyhrotiť dramatickosť deja, napr. známym spojením uzdravenia ženy s krvotokom so vzkriesením Jairovej dcéry (5,21nn; pr. aj 3,20–35).

Možno, že s jeho štýlom súvisí aj to, že svoje evanjelium zakončil akosi odseknuto pri 16,8 a celkom nezvyčajne: "Lebo sa báli." Odstavec

16,9–20 chýba totiž v najstarších rukopisoch (Vatikánsky, Sinajský, aj u niektorých cirkevných otcov). Neskoršie rukopisy prinášajú v. 9–20, ale zostavené podľa Mt a Lk neznámym autorom. Iné rukopisy majú namiesto toho kratšie zakončenie: "Ale všetko, čo im bolo rozkázané, zvestovali v krátkosti tým, ktorí boli s Petrom. Potom aj sám Ježiš poslal skrze nich od východu až na západ svätú a nepominuteľnú zvesť večného spasenia". – Je však aj možné, že sa koniec evanjelia stratil alebo že Mk mal nejaké zásadné dôvody, prečo tu knihu zakončil.

2.6.5.3 *Marek ako teológ*

W. Wrede (1901: *Das Messiasgeheimnis*) upozornil prvý na to, že Mk pri zostavovaní svojho evanjelia použil zvláštnu koncepciu, ktorá sa prejavuje v tzv. "mesiášskom tajomstve". Vidno ho v celom evanjeliu najmä v 3 prípadoch: 1. Ježiš podľa Marka dáva príkazy mlčať o ňom: démonom rozkazuje, aby nezjavovali jeho mesiášstvo (1,34; 3,12), podobné príkazy dostávajú aj učeníci (8,30; 9,9) a uzdraveným sa zakazuje hovoriť o dive, ktorý sa s nimi stal (1,44; 5,43; 7,36; 8,26). 2. Mk prízvukovane ukazuje na to, ako učeníci nechápu mesiášske účinkovanie a reči svojho Majstra (4,40n; 6,52; 8,16nn; 9,10.32). 3. Podľa Marka Pán aj podobenstvá hovoril úmyselne ako tajomnú reč (4,10–12: "...aby nevideli a nerozumeli" čo Mt mení na "že nevidia a nerozumejú" (13,13).

Podľa Wredeho sa tu jedná o Markovu teóriu, ktorou chcel vyrovnať rozdiel medzi nemesiášskou skutočnosťou dejinného Ježiša a mesiášskou vierou cirkvi od vzkriesenia. Treba však povedať, že Marek nevie nič o nemesiášskom živote Ježišovom (Kümmel). Naopak, práve u Marka nachádzame silný dôraz na Pánove divy, v ktorých sa Ježišova mesianita preukazuje (1,21–2,12; 4,35–4,43). Možno tu potom vidieť "vieru, ktorá už v pozemskom živote Ježišovom spoznáva skrytú hodnotu Syna Božieho, ktorý ide cez smrť k vzkrieseniu" (Kümmel).

Toto presvedčenie má Marek a preto M. Dibelius oprávnenne nazval jeho evanjelium ako "knihu tajomných zjavení". Pritom nevidíme dôvod, prečo by to malo byť len Markovou teóriou a nemohlo to pochádzať od samotného Ježiša. Nezdá sa nám, že by to bolo "vnútorne nemožné" (Marxsen). Keď uzdravený malomocný dostal príkaz, aby nikomu nič nepovedal, ale ukázal sa kňazom vo forme svedectva, chcel Pán, aby sa to nedostalo na verejnosť v podobe senzácie, ako to potom urobil uzdravený ("začal mnoho kázať a rozchyrovať vec" 1,44n). Tejto "senzáciechtivosti"

chcel Ježiš zabrániť svojimi príkazmi mlčať. Lebo keď o jeho mesiášstve vedia aj démoni a rozhlasujú to, nie je to svedectvo, ale satanská viera. A Ježiš nechcel, aby ho ľudia obdivovali, ale nasledovali. Preto odmietol legitimovať sa viditeľným znamením, ktoré by ľuďom ušetrilo vieru a rozhodovanie (Mk 8,11–13), čo nám potvrdzujú aj Mt a Lk (Mt 16,1–4; 4,6n, Lk 4,9nn). Kto v poníženom Ježišovi neuvidí Syna Božieho, ten ho neuvidí, ani keby sa zjavil v sláve. Naopak, to by ho len dráždilo ako Nazareťanov (Mk 6,1nn).

Tejto svojej koncepcii "tajného zjavenia" podriadil aj svoj zemepisný nárys. Nedá sa povedať, že by postupoval podľa nejakého presného zemepisného plánu, ale predsa sa jeho evanjelium dá rozdeliť na dve polovice, pričom hraničný kolík medzi nimi tvorí 8,26. Prvá polovica sa odohráva v Galilei a v troch oddieloch opisuje Ježišovo účinkovanie v Kafarnaume, pri mori a na cestách. Od 6. kap. je Pán viacej na cestách: Nazaret, okolie, počuje o ňom aj Herodes, Betsaida, Genezaret (6). Na sever ho vedie cesta do okolia Týru, a odtiaľ cez Sidon a Desat'mestie k jazeru Galilejskému (k.7). 8. k. spomína končiny Dalmanutha, Betsaidu a nadovšetko Cézareu Filipovu, najsevernejší bod, ktorý Ježiš dosiahol. Na tomto vrchole sa všetko otáča. V zaznávannej Galilei vystúpil Ježiš a tam v najsevernejšom bode prichádza k otočke: Tu sa Pán prihlási za Syna človeka, ktorý musí trpieť a tak vojsť do svojej slávy. Petrovo vyznanie za Krista – Mesiáša – kráľa božieho kráľovstva neodmietol, ale prevýšil ho tým, že jeho utrpenie je zjavením jeho slávy. A vskutku, túto druhú čiastku ovláda trojité zvestovanie Pánovho utrpenia (8,31–33; 9,30–32; 10,32–34). Končí sa katastrofou na kríži, ale to je oslávenie Syna človeka. Tu v tomto jeho utrpení je jeho povýšenie (to vraví premenenie 9,1nn), v ňom prichádza už k začiatku eschatologických udalostí (k.13), ktorých prvým krokom je vzkriesenie (16,1nn). Galilea je neznáma zem, Jeruzalem je známy, ale Pána tu ukrižoval – avšak to je zjavenie jeho mesiášstva pod rúškom svojho opaku.

Tomuto Mk podriadil aj Pánove tituly: Syn človeka je ten, ktorý prichádza k poslednému súdu (napr. 13,26), ale aj ten, ktorý trpí (8,21) a dáva svoju dušu ako výkupné (10,45). Mk nazýva Ježiša aj Synom Božím ako toho, ktorý pochádza od Boha a je tak poverený najvyššou autoritou (9,7). Pravdu o tom vie len Otec (1,11) a démoni, ale ich vyznanie Pán odmieta (3,11; 5,7). V slávnostnom okamžiku sa to dozvie najvyšší kňaz, čo však nevedie k Ježišovom uznaniu, ale naopak: k jeho odsúdeniu

(14,61). Vrcholom je tu vyznanie pohanského stotníka: Tento človek bol naozaj Synom Božím (15,39). Ale v tom je tá "tajnosť": Synom Božím je ten, ktorého poviesili na kríž. Kríž je zjavením jeho hodnosti, zástera je vyjavením! Neškodí si tu pripomenúť, že ev. Marka a evanjelistov vôbec je možno nazvať pašiami s obširným úvodom a paradoxne povedať, že opisuje ako Vzkriesený ide na kríž (W. Marxsen).

Aj Markovo poňatie evanjelia stojí v rámci tejto koncepcie. Z 8,35 a 10,29 vysvitá, že euaggelion len interpretuje výraz "pre mňa", takže Ježiš je obsahom evanjelia. Ako evanjelium napísal Mk nielen Ježišovu činnosť, ale aj svoju knihu (1,1). A keď – najmä u Pavla – euaggelion znamená proklamáciu spásnej zvesti, v ktorej sa spása nielen prisľubuje, ale aj prináša, potom to platí aj pre Marka: jeho kniha nechce byť len rozpomienkou, memoárom na Ježiša, ale "zvestovanie a sprítomnené oslovenie" (Marxsen). Toto oslovenie je treba počuť a porozumieť mu nielen rozumovo, ale životne. Preto E. Schweizer správne nadpisuje celý odstavec 8,27–10,52 slovom "Nasledovanie". Keď Ježiš pouča o svojej skrytej sláve, jedinou odpoveďou na to môže byť nasledovanie. Kto sa chce s Ježišom hádať ako farizeji alebo v najlepšom prípade podebatovať o večnom živote ako bohatý mládenec (k.10), ten neporozumel ničomu. Lebo evanjelium je radostná zvesť, ale znamená tiež vziať na seba svoj kríž a tak ísť za Ježišom – ako človek, ktorý má právo len zomrieť (8,34n).

2.6.5.4 *Rozdelenie Markovho evanjelia*

Hneď prvou veľkou otázkou je tu, na koľko častí máme Mka deliť. Niektorí ho delia na 6 väčších častí, iní na 3, pričom prvá hovorí o Pánovom účinkovaní v Galilei, druhá o jeho cestách a tretia o utrpení v Jeruzaleme. Nazdávame sa však, že 8,26 je príliš veľký zárez pre celé dielo, než aby sme ho mohli obísť. Tento verš rozdeľuje Mka na 2 polovice, z ktorých prvú možno nadpísať "Galilea" a druhú "Jeruzalem".

2.6.5.4.1 *Galilea: Predstaviteľ kráľovstva (1,1–8,26)*

Počiatky: Jeho autorita (1,1–3,6)

Úvod

Získanie autority 1,1–13 nám opisuje jednak činnosť Jána Krstiteľa (1,1–8), ktorý ako herold Božieho kráľovstva tvorí priamo začiatok evanjelia.

Patrí sem aj krst a pokušenie Ježišovho (1,9–13), ktoré je pomerne krátke. O detstve Pánovom Mk nevypráva.

Činnosť

Uplatnenie autority 1,14–45. Má svoju zvláštnosť v tom, že nám do jedného dňa zhustuje Pánovo účinkovanie. Obsahuje najprv Pánovo programatické prehlásenie (1,14–16), potom povolanie nasledovníkov (1,16–20), učenie v synagóge (1,21–28), uzdravenie v dome (1,29–34), modlitbu ako únik pred zvedavcami (1,35–39) a uzdravenie malomocného (1,40–45). – Ježiš má moc, ale nepraje si, aby sa jeho meno "rozchyrovalo" (1,45), ale aby ho ľudia nasledovali (1,17).

Protivníci

Pohoršenie autoritou 2,1–3,6. Na uzdravení porazeného (2,1–12) sa pohoršujú zákonníci, keď mu Ježiš odpúšťa hriechy. Na povolaní Léviho sa urážajú farizeji (2,13–17), lebo sa Ježiš stýkal s hriešnikmi. Urážajú sa aj na tom, že Ježišovi učeníci sa nepostili, pretože nechceli iba plátať starú zbožnosť, ale riadiť sa podľa Ženicha – Ježiša (2,18–22). Za znesväcovanie považovali aj vymrvanie klasov v sobotu (2,23–28) aj uzdravenie chorého (3,1–6), lebo im predpis bol nad človeka a Ježiš sa považoval za Pána soboty. Odstavec sa končí plánom na Ježišovu záhubu!

Medzi ľuďmi: Jeho panstvo (3,7–5,43)

Založenie panstva 3,7–35

Ježiš je prinútený ustúpiť k moru, ale tu sa tvorí nový Izrael (3,7–12), čo dostal svoje hlavy v 12 apoštoloch (13–19), ktorí sú zárodkom nového ľudu Božieho. Predstavitelia starého Izraela vysvetľujú jeho divy spojením s kniežaťom démonov, čím sa priblížili hriechu proti Duchu sv. (3,20–29). Ale aj jeho domáci ho nechápali a pokladajú ho za pomäteného. Pravá rodina sedí okolo neho (3,31–35).

Podobenstvá

Skrytosť panstva (4,1–34). Po podobenstve o rozsievачovi (4,1–9) Pán vysvetľuje zmysel kázne v podobenstvách (10,12) a rozsievачa (13–20). Uvádza potom podobenstvo o svieci (21–23), o miere (23–27), o zrne samočinne rastúcom (26–29) a o zrne horčičnom (30–34). Stred tu tvorí výpoveď v 10–12, že Ježiš hovorí podobenstvá, "aby nerozumeli" ľudia. Lebo jeho podobenstvá sú nielen odhalením, ale aj zahalením. Kto nechápe Ježišovu nízkosť, nevidí nič.

Divy

Presvitanie panstva (4,35–5,43). Utišenie búrky (4,35–41) ukázalo, že

učeníci nevedeli, koho majú so sebou. Uzdravenie posadnutého v Geraze (5,1–20) opisuje boj Ježišov s démonom, ktorý je dvojznačný: démon vyhráva nad Gerazenčanmi, ale Ježiš má tam uzdraveného posla. Uzdravenie ženy s krvotokom (5,25–34) a vzkriesenie Jairovej dcéry ukazujú dôležitosť osobnej a oddanej viery. Ježiš teda nie je divotvorca, jeho divy presvedčajú len vieru (6,52).

Putovanie na sever: Jeho ľudstvo (6,1–8,26)

Medzi blízkymi

Pastier Izraela (6,1–56). Najprv je to Nazaret, kde sa urážajú na Ježišovej malosti i veľkosti (1–6), ďalej Ježiš vysielá učeníkom s plnou mocou, ale ako bezmocných a nechránených (7–13), potom prináša Mk správu o Ježišovom vladárovi Herodesovi, ktorému pre kompromis zostal len poverčivý strach (14–29), a o nasýtení 5 tisíc: medzi ľuďmi sa cítil ako pastier (30–44) nového stáda. Chodenie po mori ukazuje, že učeníci ho nechápali ani teraz ani pri nasýtení (45–52). Správou o uzdravení chorých sa končí oddiel (53–56).

Debata o čistote

Vykladač Zákona (7,1–23). Pre predpisy starých zanechávajú žitia Božie prikázania (1–8). To sa znázorňuje na príklade pomeru k otcovi (9–13) a zakončuje zásadným výrokom, ktorým "vyhlásil všetky jedlá za čisté" (14–23).

Znamenia

Svetlo sveta (7,24–8,26). Sýrofeničanka sa neháda s Pánom, ale vraví mu: Áno, Pane (1,24–30), uzdravenie hluchonemého (7,31–37) malo byť tiež tajné. Po uzdravení 4 tisíc (8,1–9) sa farizeji nechápavo pýtajú na znamenie z neba, čo im Ježiš odopiera (10–13), ale aj učeníci sú tu ako nechápaví (14–21), podobne ako slepý (22–26).

Jeruzalem: Trpiteľ za ľudstvo (8,27–16,20)

2.4.2.1. Cesta do Jeruzalema: Zvestovanie kríža (8,27–10,52)

Prvé oznámenie utrpenia

Kríž zásadne (8,27–9,13). Pri Cezarei Filipovej Peter vyznáva Ježiša za pomazaného kráľa (8,27–30), pravda Pán je Syn človeka, ktorý musí trpieť (31–33). A to platí aj pre učeníkov (34–9,1). Ale utrpenie sa končí oslávením, ktorého anticipácia a znázornenie je premenenie (9,2–13).

Druhé zvestovanie utrpenia

Kríž v súžití (9,14–10,12). Uzdravenie posadnutého syna (9,14–29),

druhé zvestovanie utrpenia (30–32), učenie o prvenstve a znášateľnosti (33–41), o pohoršení (42–50), o rozvode (10,1–12). Na všetko súžitie padá tieň utrpenia.

Tretie zvestovanie utrpenia

Kríž pri hodnotách (10,13–52). Pán žehná deti (10,13–16), bohatý mládenec nechce nasledovať Ježiša (17–22), bohatým je ťažko vojsť do kráľovstva (23–31), tretie zvestovanie utrpenia (32–34, Zebedeovi synovia chcú byť prví a nechápu, že to znamená utrpenie (35–45). Len Bartimeus Ježiša nasleduje (16–52). Naozaj: poslední budú prví a prví poslední (v. 31)!

2.4.2.2. Vystúpenie v Jeruzaleme: Účinkovanie pod krížom (11–13)

Činy Trpiteľa (11,1–26)

Slávnostný vjazd (1–11) svedčí: prišiel potomok Dávidov, ktorý vyháňa z chrámu predavačov (15–18) a zlorečí figovníku (12–14,99–26), čím znázornil zánik Izraela.

Spory Trpiteľa (11,27–12,44)

Najprv o Ježišovej autorite (11,27–33), podobenstvo o prenajatej vinici zvestuje: Boh dá vinicu iným (12,1–12). Potom je tu hádka o platení dane cisárovi (13–17), o zmŕtvychvstaní (18–27), o najväčšom prikázaní (28–34) a Dávidovom synovi (35–40). Veľmi pôsobivo sa to končí obeťou chudobnej vdovy, ktorá týmto činom prevýšila zákonníkov (41–44).

Malá apokalypsa

Výhľad Trpiteľa (k.13) obsahuje skazu Jeruzalema (1–2), znamenia príchodu (4–13), súženie (14–23), blízkosť času (24–32), výzvu k bdelosti (33–37). Apokalypsa zvestuje: Tu pri Ježišovi, ktorý ide na smrť, sa deje niečo, čo má poslednú platnosť a Ježiš je toho začiatkom. Ide na kríž, ale je sudcom svojich sudcov.

2.4.2.3. Utrpenie (14–16)

Príprava procesu (14,1–52)

Pomazanie na večeri (1–11), Pán je Baránka (12–25) a ustanovuje Večeru Pánovu. Hovorí o pohoršení sa učeníkov (26–31), zápasí v Getsemane o Božie vedenie (32–40), a je zajatý (41–52).

Odsúdenie Mesiáša (14,53–15,47)

Odsúdila ho vysoká rada (14,53–65), Peter Pána zaprie (66–72), Pána vy-

dajú Pilátovi (15,1–19), ukrižujú ho (20–37), a pochovajú (38–47). Len stotník tu tuší niečo a ženy s Jozefom z Arimátie zachovali vernosť.

Ospravedlnenie poslušného (16,1–20)

Vzkriesenie a zjavenie ženám (1–8), poverenie kázať evanjelium (9–20).

2.6.5.5 *Komentáre*

E. Lohmeyer, Das Evangelium des Markus. KEK I, 1967

E. Schweizer, Das Evangelium nach Markus. NTD I, 1983

A. Pohl, Das Evangelium des Markus. WStB, 1986

A. Cole, The Gospel of Mark. TC 1961

C. E. B. Cranfield, The Gospel According to Mark. 1959

Ľ. Fazekaš, Syn človeka I. 1994

P. Pokorný, Výklad Evangelia podle Marka. 1981

F. Rienecker, Evanjelium podľa Marka. WŠB, 1993

2.6.6 **Evanjelium podľa Matúša**

2.6.6.1 *Autor ako človek*

2.6.6.1.1 *Starocirkevná tradícia*

Najstaršie svedectvo o Mt sa nachádza u Papiasa (okolo 130 biskup v Hierapolis vo Frýgii), ktorý vo svojom diele "Výklad slov Pánových" uvádza: "Matúš však zostavil výroky (logia) v hebrejskej reči a každý, ako mohol, tak ich prekladal". Originál správy sa nezachoval, podáva ju len cirkevný historik Eusebius († 393). Nie je tu pritom jasné, čo si treba myslieť pod výrazom "výroky – logia". Ide tu len o jednotlivé Pánove výroky, či sa tak označuje celé Mt evanjelium? Správy neskorších cirkevných otcov (Ireneus, Origenes, Eusebius a Hieronymus) myslia tu už jednoznačne na to, že Matúš napísal svoje evanjelium pôvodne v "hebrejskej" t.j. aramejskej reči. Je však pravdepodobné, že všetci títo neskorší svedkovia nemajú pôvodné správy, ale sa opierajú len na Papiasa.

2.6.6.1.2 *Posúdenie aramejského pôvodu*

Ak by bol Papias myslel, že celé Mt bolo zostavené v aramejskej pôvodine, potom by tu vyvstávali niektoré otázky. Je tu predovšetkým námietka, že ani on ani iní cirkevní otcovia nikdy nevideli takéto aramejské evanjelium. V dnešnej forme Mt nič nenasvedčuje tomu, že by bolo napísané aramejsky a potom preložené do gréčtiny. Síce určitá časť novozmluvníkov si to tak myslí (Zahn, Anglosasi, niektorí katolíci). Ale opozícia uvádza, že aramaizmov (aramejské vyjadrovanie) nie je v ňom viac ako v iných evanjeliách, ktoré nie sú preložené z aramejštiny. Ani citácie SZ nie sú prekladom z aramejštiny, ale sú buď prekladom z hebrejštiny alebo sa opierajú na grécky preklad Septuaginty. Aj Marka (ako jeden zo svojich prameňov) už prevzal Mt v gréckej podobe a podobne je to aj s druhým prameňom Pánových výrokov – dosvedčuje to doslovné znenie a zhoda s inými synoptikmi. To všetko je svedectvom o tom, že dnešné Mt ev. bolo napísané aj pôvodne grécky a nie je prekladom pôvodného aramejského originálu (Kátlovský).

2.6.6.1.3 *Pravdepodobné domnienky*

Niečo pravdy by na Papiasovej správe mohlo byť. Staršie vysvetlenie v slove "výroky – logia" nevidí celé Mt evanjelium, ale len jednu jeho čiastku: prameň Výroky (Q). Je isté, že sa Pánove slová najprv tradovali v pôvodnej aramejskej forme. Je možné si predstaviť, že Matúš ako očitý svedok zozbieral tieto výroky. Matúšovo meno potom mohlo prejsť z tejto jednej čiastky na celé evanjelium (a parte potiori, Feine – Behm, Kátlovský a i.) Niektorí novší autori si však myslia, že celá Papiasova správa o pôvodnej aramejskej reči Mt ev. nezodpovedá dejinnej skutočnosti a že vznikla len na vysvetlenie rozdielov medzi synoptikmi (Kümmel). Zdá sa nám, že toto druhé stanovisko je bližšie pravde ako prvé.

2.6.6.1.4 *Evanjelista Matúš*

Nemožno nám však celkom súhlasiť s tým tvrdením, že by sme Papiasovu poznámku mali rozumieť len "z času, v ktorom sa usilovali uvádzať ručiteľov za cirkevnú tradíciu" (Marxsen 136). Namieta sa potom proti autorstvu Matúšovmu, že bol závislý od gréckej predlohy neučeníka Marka, že mal systematický a teda nebiografický štýl, pozdnokresťanské teologické stanovisko a že dobre ovládal gréčtinu. Tieto námietky sa nám však nezdarujú celkom presvedčivé. a) Gréčtinu mohol ovládať ako colník, b) Markovej predlohy sa mohol držať aj ako očitý svedok, c) nebiografic-

ký, neživotopisný štýl ešte nič nehovorí o tom, čo pisateľ prežil či neprežil, d) teologické stanovisko je podmienené nielen dobou, ale aj osobným založením a názorom. – Je však treba povedať, že otázka autorstva stráca pre nás dogmatickú závažnosť, lebo vyznávame, že Mt ev. ako kanonický spis je božsky inšpirovaný, nech ho napísal apoštol alebo zredigoval nejaký jeho žiak, "grécky hovoriaci židokresťan" (Kümmel a iní). – Je možné pokladať za autora Pánovho učeníka Matúša, ktorý sa nachádza vo všetkých 4 zoznamoch učeníkov (Mt 10, Mk 3, Lk 6, Sk 1). Mt 10,3 je označený ako colník. Správy Mk 2,14. Lk 5,24 a Mt 9,9 možno zladit' tak, že tento colník mal dve mená: Jedno rodné (Lévi) a druhé apoštolské (Matúš) – hádam tak ako Šimon Peter.

2.6.6.1.5 *Okolnosti vzniku*

Pretože autorova gréčtina je lepšia ako Markova, súdi sa, že autor bol doma v grécky hovoriacom prostredí a písal pre grécky hovoriacich kresťanov, ktorí však boli židovského pôvodu. Mt totiž nevysvetľuje ani zvyky ani výrazy židovské. Písal teda pre potreby kresťanov zo židovstva, a to v ich boji s ich židovskými protivníkmi, ako o tom svedčia výroky proti židom. Za miesto vzniku možno prijať nie natoľko Palestínu, ako skôr Sýriu a špeciálne Antiochiu alebo Pellu (Kümmel, Marxsen). Keby sa v 22,7 ("A keď to počul kráľ, rozhneval sa a poslal svoje vojská a zahubil tých vrahov a ich miesto podpálil") narážalo na zničenie Jeruzalema r. 70, bolo by možné umiestniť Mt ev. časovo medzi roky 70 a 80.

2.6.6.2 *Autor ako spisovateľ*

2.6.6.2.1 *Zhoda s Markom*

Členenie Mt ev. nie je uspokojivo vyriešené. Niektorí poukazujú na obrat "A stalo sa, keď Ježiš dokončil tieto reči", ktorý by mal naznačovať, že 5 rečí v kap. 5–7, 10, 13, 18, 24 a 25 tvorí s predchádzajúcimi oddielmi 5 oddielov analogicky 5 knihám Mojžišovým. Proti tomu sú však závažné námietky (Kümmel 60). My sa držíme jednoduchého rozdelenia I. Galilea (1–13) II. Jeruzalem (14–28). Z toho vyplýva, že sa Mt prispôsobuje geografickému deleniu Markovmu. Pritom možno však pozorovať menšie odbočenie, ale len do 13,35, teda len v prvej časti. Platí teda, že Mt prevzal rámeček evanjelia ako knihy a urobil ho základom svojho rozšíreného znenia.

2.6.6.2.2 *Rozšírenie Marka*

Tento rámeček Ježišovho života však Mt predĺžil dopredu aj dozadu. Najviac v tom, že pred vyprávanie o Jánovi Krstiteľovi umiestnil udalosti Ježišovho narodenia a Ježišovho detstva (kap. 1–2), ktoré Marek nemá. Tiež záver u Mt tvorí zvesť o zjaveniach Vzkrieseného s proklamáciou jeho moci a misijným rozkazom, čo u Mka tiež chýba (kap. 28). Vedci vravia, že Mt pridá k Markovi asi polovicu, z ktorej väčšia čiastka (asi 5/9) sa nachádza aj u Lk a menšia polovica (4/9) je Mt zvláštnou látkou. Tieto zvláštne látky prevzal pravdepodobne z ústneho podania. – Je však pozoruhodné, že Mt nielen predlžoval, ale aj krátil. Divy podáva v skrátenej podobe. V tom je asi ten cieľ, že odstránením konkrétnych ťahov kladie dôraz jednoznačnejšie na osobu Ježišovu a na vieru ako na predpoklad obdržania pomoci (”Žena, veľká je tvoja viera, nech sa ti stane, ako chceš” 15,28 naproti Mk 7,29 ”Pre toto slovo choď...”). Možno sa domnievať, že Mt vynechal dva Markove divy (Hluchonemý 7,31nn a slepec z Betsaidy 8,22 nn) preto, že v nich nenašiel podporu pre svoje teologické poňatie (Held).

2.6.6.2.3 *Vecné zmeny*

Mt správy interpretuje viacej podľa povýšeného Pána, keď vynecháva všetky Ježišove pohnutia mysle (”Ťútosťou hnutý” Mk 1,41 – ”Ježiš vystrel ruku” Mt 8,3) a pohoršlivé ťahy (”nahnevajúc sa” Mk 1,43 – Mt 8,4, ”nemilo to niesol” Mk 10,14 – Mt 19,14, ”pošiel z rozumu” Mk 3,21, ”nemohol tam urobiť nijaký div” Mk 6,5 – Mt 13,58). – Aj učeníci sú viacej idealizovaní (karhanie Mk 4,13 nahrádza Mt blahoslavenstvom 13,16n. ”Nerozumeli, ale ich srdce bolo zatvrdnuté” Mk 6,52 mení Mt na ”Klaňali sa mu a vraveli: Ty si naozaj Syn Boží” Mt 14,33). Neznamená to však, že by Pán aj podľa Mt nekarhal učeníkov. Sú maloverní (16,8) a Peter je Pánovi pohoršením (16,23), čo však súvisí s Mt pochopením situácie cirkvi.

2.6.6.2.4 *Zoskupenie*

Jedným z najnápadnejších znakov u Mt je zoskupovanie látky podľa tematických okruhov. Tak vznikla kázeň na vrchu (5–7), divy (8–9), reč pri vyslaní učeníkov (10), podobenstvá (13), pravidlá zborového života (18), reč proti farizejom (23), reč o druhom príchode a poslednom súde (24–25). Ako ukazuje zrovnanie s prameňom Výroky (Logiá Q), nemala táto látka pôvodne toto usporiadanie, ako sme sa to snažili ukázať na

zrovnání Kázne na vrchu (Mt 13) a Kázne na rovine (Lk 6). Toto usporiadanie je dielom evanjelistu, ktorý v tom mal svoj spisovateľský štýl. Znamená to teda, že napr. Kázeň na vrchu neodznela celá naraz, ako nám to predstavuje Mt, ktorý pod túto tému naznačoval aj iné výroky Pánova pri iných príležitostiach a v inej súvislosti, aby z toho urobil pôsobivý celok. Toto konštatovanie nás uchráni niektorých neoprávnených logických súdov. Zabráni napr. otázke, kto teda mal pravdu, či Mt či Lk a kto sa potom mýlil. Zoskupovanie je jednoducho Mt spisovateľským štýlom, ktorý postupuje tematický a nie časovo a nechce nám udávať presný časový postup jednotlivých udalostí. To však ani v najmenšom neuberá na pravde uvádzaných výrokov. – Na tento štýl ukazuje aj opakovanie rovnakých formúl (4,23; 9,35), užívanie schematických čísel (7 podobienstiev, 10 divov, 7 beda). Patrí to k "predstaveniu, čo sa dá zapamätať".

2.6.6.2.5 *Reflexívne citáty*

Mt zvláštnosťou sú aj tzv. reflexívne (uvažujúce, "premýšľavé") citáty. Uvádzajú sa obyčajne formulou: "Aby sa naplnilo, čo bolo povedané od Pána skrze proroka hovoriaceho..." a nachádzajú sa v tejto podobe len u Mt (1,23; 2,6n; 15,17n.23; 4,14–16; 8,17; 12,17–21; 13,35; 21,4n; 27,9n). Od ostatných citátov u Mt sa odlišujú aj v tom, že sa užšie prikláňajú k hebrejskému textu SZ (Iz 53,4 v Mt 8,17 podľa Masory a proti LXX). Možno tu vidieť misijnú kázňovú tradíciu (Gärtner) alebo činnosť kresťanskej zákonníckej školy? (Stendahl). Isté je len to, že tieto citáty prízvukujú naplnenie sz Písma v osobe Ježišovej a chcú predstaviť Ježiša ako cieľ sz zjavenia (Kümmel). – Pritom je pravdou to, že sa Mt často nepýta, aký význam malo dotyčné miesto v pôvodnom súvisle v SZ (napr. 2,15) alebo že mu stačí iba náznak či názvuk na sz miesto (2,23). Avšak takáto bola vtedy vykladačská metóda, ktorou si poslúžili aj iní kresťanskí aj rabínski spisovatelia. Okrem toho Mt týmto spôsobom "podmaňuje SZ pre Ježiša" (A. Pohl).

2.6.6.3 *Autor ako teológ*

2.6.6.3.1 *Ježiš ako kráľ Izraela*

Už reflexné citáty ukazujú na Ježiša ako na izraelského čakaného kráľa, Mesiáša. Síce teraz ešte nemá Syn človeka, kde by sklonil hlavu (8,20), ale v jeho činnosti sa splňa to, čo SZ očakával ako znamenia mesiášskej doby (slepí vidia, chromí chodia atď. 11,5n). Preto bol Ján

Krstiteľ Eliášom, ktorý mal prísť pred príchodom Mesiáša (11,14). Preto je Ježiš služobník Hospodinov (12,18n), je viac ako Jonáš a Šalamún (12,41n). Tak ho Peter môže vyznať ako Krista – Pomazaného, Syna živého Boha (16,16). Je pravda ešte trpiacim kráľom (16,21nn), ale premene-
nie na vrchu ukazuje na jeho budúcu slávu (17,1nn), ktorej predzvest' je Ježišov vjazd do Jeruzalema, kde prichádza ako "tichý kráľ" zo Zach 9 (21,5nn), i jeho vyhnanie kupujúcich z chrámu (21,12nn). To všetko uka-
zuje na to, že tento Ježiš nie je proti Izraelovi, ale naopak záchrantom Iz-
raela, jeho Mesiášom a kráľom. Keď sa ho židovstvo zrieklo, nezbavilo sa
tak Božieho rúhača, ale Božieho poverenca a tak aj najvlastnejšieho
zmyslu svojich dejín.

2.6.6.3.2 *Ježiš je Izraelita*

Tento Mesiáš a kráľ Izraela stojí v dvojacom pomere k zjaveniu v SZ. Na jednej strane sa pod neho podriaďuje. "Nedomnievajte sa, že som prišiel zrušiť Zákon alebo prorokov. Neprišiel som zrušiť, ale naplniť". Ani jeden puntík nepominie zo Zákona, dokiaľ sa všetko nestane (5,17n). Všetko čo hovoria zákonníci, treba zachovávať, lebo je to vzaté zo SZ, len podľa ich skutkov sa netreba riadiť (23,3). Ježiš ako vykladač prehlbuje a radikalizuje prikázania SZ (Nezabiješ, nescudzoložíš, neroz-
vádzaj sa 5,21–32), ale sú to prikázania SZ, ktorá pre nás nie je jednodu-
cho odbavená. Pán sám činí "všetku spravodlivosť" (3,15). Na SZ sa od-
voláva (4,1nn), ňou sa legitimuje ako platným Božím slovom (15,3nn, 23,16nn). Možno povedať, že Matúš patrí k tomu kresťanstvu zo židov-
stva, "ktoré oslabilo radikálne Ježišovu kritiku Zákona v zmysle prí-
zvukovania trvalej platnosti Zákona" (Kümmel 68n), ale len ako pohľad z
jednej strany.

2.6.6.3.3 *Ježiš ako konečné zjavenie*

Na druhej strane sa však Ježiš postavil podľa Mt aj nad SZ. Nie proti, ale predsa nad! – Jednak v tom, že proti zákonníckemu vysvetľova-
niu Zákona postavil svoje poňatie, ktoré zodpovedá pôvodnej intencii Božej. Mt 23 ukazuje, že zákonníci položili dôraz na vedľajšie veci a pod-
statné im unikli. Nie korbán chce Boh, ale lásku k rodičom, nie vonkaj-
šok, ale vnútro, nie o sústavu prikázaní ide, ale o lásku k Bohu a človeku.
Ináč žmýkame komára a prehltáme ľavu 23,24. "Matúš tak cíti, že farize-
ji idú totálne vedľa pravého zmyslu Písma" (Blair). – Ale ide nielen o ra-
dikalizovanie SZ, ale aj o jej prevýšenie. To dokazujú práve antitézy,

ktoré nám Mt uvádza v Kázni na vrchu so svojím "Ale ja vám hovorím". SZ zakazuje len krivú prisahu, Ježiš zakazuje vôbec prisahať (5,33n). SZ dovoľuje oko za oko, zub za zub, Ježiš hovorí, aby sme sa neodplácali zlým ("Neprotivili zlému" 5,38nn), SZ dovoľuje nenávidieť nepriateľa, Ježiš to zakazuje a káže nepriateľa milovať (5,43). To už nie je len hlbšie poňatie SZ, ale úplne opačné. Čo SZ dovoľuje, to Ježiš zakazuje a opačne. A to nie sú len ceremoniálne prikázania, ktoré pre nás stratili charakter normy. V tomto postavení sa aj nad samotnú SZ nemožno vidieť nič iného ako mesiášsky čin. Židovstvo totiž čakalo, že keď príde Mesiáš, dá Izraelovi "Tóru mesiáša – Zákon mesiáša". Ježiš ako Mesiáš dáva teda nový zákon (Schniewind). Je pravdepodobné, že aj samotná Kázeň na vrchu je analógiou vydania Zákona na Sinaji (Marxsen, Kümmel je proti). Aj pri debate o rozvode má Mt zvláštnu látku: "Mojžiš vám dovolil pre tvrdosť vášho srdca prepustiť vaše ženy, ale od začiatku nebolo tak" (19,7n). Tým odlučuje to, čo pre židovstvo bolo nepredstaviteľné: Božie zjavenie a SZ. Mojžiš a jeho Zákon to bolo niečo nie pôvodného, ale dodatočného naproti pôvodnému Božiemu úmyslu, ktorý zase uchopil Ježiš ako mesiáš. Preto aj výraz "prišiel som naplniť Zákon" musíme chápať nielen v tom zmysle, že Ježiš ho prišiel vykonať, ale že je plnosťou a tým aj ukončením sz zjavenia. Krásne to vraví Mt 11,27: "Všetko mi je vydané od môjho Otca a nikto nezná Syna iba Otec a nikto nezná Otca iba Syn a ten, komu by Syn chcel zjaviť". Ježiš je splnomocneným exegetom Boha a ukončením sz zjavenia!

2.6.6.3.4 *Izrael sa zriekol svojho poslania*

Matúš píše ako bývalý žid. Nevysvetľuje židovské spôsoby, zvyky, a poriadky a hebrejské výrazy neprekladá (15,2; 7,2n; 23,5; 24,27; 5,22; 27,6). Podáva špecificky židovské postavenie otázky ("pre každú príčinu" 19,3, čo Mk 10,2 nemá, k Mk 10,11 pripája "klauzulu o smilstve": "iba pre príčinu smilstva" 19,9; 5,32 a približuje tak Ježiša k židovskej škole Šamajitov). – Okrem toho Mt prináša Ježišove slová, ktoré výslovne obmedzujú Pánovo účinkovanie na Izrael: "Na cestu pohanov nechodte a do mesta Samaritánov nevchádzajte" (10,5). "Som poslaný len k zahynutým ovciam z domu Izraelovho" (15,34, 10,6).

Matúš prináša aj židovské formuly. Naproti Mk – Lk, ktorí hovoria výlučne "kráľovstvo Božie", hovorí Mt o "kráľovstve nebeskom" či "kráľovstve nebies" a prijíma tak židovské krycie označenie Boha. (mimo

4 výnimiek: 12,28; 19,24; 21,31.43). – To znamená: Matúš preformoval tradíciu zo stanoviska židokresťanského. Ježišova cesta viedla najprv cez Izrael, ktorý sa nedá ani vyčiarknuť ani preskočiť. Nedá sa ale poprieť, že tento svoj význam Izrael stratil a zriekol sa ho. Je ako syn, ktorý povedal: Idem, ale neišiel. Publikáni a smilnice ho tak predišli do kráľovstva Božieho (21,28n). Izraelskí vodcovia boli tými vinármi, ktorí sa chceli zmocniť dediča. Platí však o nich: "Bude odňaté od vás kráľovstvo Božie" (21,43). – Neznamená to však, že židia sú zavrnutí s konečnou platnosťou. "Všetky národy" zaviera v sebe aj židov (28,19) a 23,39 predpokladá, že aj židia pozdravia Ježiša pri jeho príchode.

2.6.6.3.5 *Cirkev je pravý Izrael*

Kráľovstvo Božie sa má odňať Izraelovi a má byť dané ľudu, ktorý bude donášať ovocie (21,43), totiž Božej Cirkvi. Záchrana, ktorú Ježiš doniesol, je možná len v Cirkvi ako v Kristovom ľude, ktorý preberá všetky funkcie starého Izraela (16,18; 18,17n). Už nikto iný ako práve apoštolovia majú súdiť 12 pokolení Izraela (19,28). – Pritom Mt zostáva triezvy. Nikdy nestotožňuje Cirkev s kráľovstvom Božím (Marxsen). Naopak, treba ju napomínať k hojnejšej spravodlivosti (5,20), ku ktorej vyzýva celá kázeň na vrchu. Cirkev nie je inštitúcia, ktorá by ako taká zaručovala spasenie. Nie každý, kto hovorí Ježišovi: Pane, Pane, vojde do nebeského kráľovstva, ale kto činí vôľu nebeského Otca (7,21). Preto v k.18 Mt uvádza celý "cirkevný poriadok", podľa ktorého sa má chovať nová spoločnosť Cirkvi. Dá sa dokonca ukázať, že Matúš prispôboval či pristrihoval na Cirkev aj tie podobenstvá, ktoré boli pôvodne namierené proti neveriacim židom (zr. 5,14–16 a Mk 4,21, k tomu Součkov článok Svíce určený na svícen v ThPKR). Tým chce Matúš povedať práve Cirkvi: Kresťania nie sú mimo nebezpečenstva, ale musia dávať väčší pozor! Aj veriaci prídu na súd a budú tam súdení nie podľa svojej viery, ale podľa svojho života (25,41). Môžu byť dokonca vytvorení aj zo svadby ako päť bláznivých panien, keď nebudú bdieť (25,1nn). A tak u Matúša nejde o myšlienku, že sa treba stať kresťanom, ale že sa ako kresťan treba dokázať. Nielen o vieru a neveru, ale najmä o vieru a malovernosť (Marxsen, pr. 8,26 a Mk 4,40; 16,8 – Mk 8,17). Preto sa Mt ev. právom nazýva "cirkevným evanjeliom".

2.6.6.3.6 *Petrova rola v Cirkvi*

Pritom v Cirkvi je zdôraznená rola Petrova v známom odseku 16,17–19, kde sa Peter nazýva Skalou, na ktorej Pán založí svoju Cirkev. Petrovi má dať Pán kľúče nebeského kráľovstva, aby odpúšťal a zadržoval hriech. To by mohlo ukazovať na to, že cirkev nie je demokratický spolok, "kde sa pravda zisťuje 51 %", ale je postavená pod vedenie, ktoré si Pán volí sám. Treba tu však poznamenať: a) Toto vedenie je charizmatické a nie úradné a inštitučné. b) Dáva sa vyznávajúcej osobe a je neprenosné. c) Nedáva sa len jednej osobe, lebo moc zadržovať a odpúšťať hriechy dal Pán aj iným učeníkom 18,18. d) Nedáva sa len židokresťanským apoštolom. 1 a 2K dokazujú, že k tomu patrí aj Pavol. Je možné, že Mt píše tak trocha aj v prospech kresťanstva zo židovstva v súperení s kresťanstvom z pohanstva. K Mt 16 patrí aj 2K, kde Pavol háji svoje apoštolstvo a svoju právomoc. A od Mt 16 je k pápežstvu ešte veľmi ďaleko, hoci nutné dodať, že protestantizmus Mt 16 nedocenil. – Táto cirkev je orientovaná univerzalisticky, "katolícky" či ekumenicky, totiž na celú obývanú zem. Má robiť učeníkmi všetky národy (28,19), jej poľom je tento svet (13,38) a má zvestovať evanjelium v celom obývanom svete na svedectvo všetkým národom (24,14).

2.6.6.4 *Rozdelenie Matúšovho evanjelia*

Mt sa dá deliť rôznym spôsobom. My ho delíme takto:

2.6.6.4.1 *Galilea (1–13)*

Príprava (1–4)

Narodenie Mesiáša (1–2)

Ježišov rodokmeň (1,1–17), Ježišovo narodenie (1,18–25), Mudrci z východu (2,1–12), útek do Egypta (2,13–15), vraždenie detí v Betleheme (2,16–18), návrat z Egypta (2,19–23).

Posol a Pán (3–4)

Ján Krstiteľ (3,1–12), Ježišov krst (3,13–17), trojaké pokúšanie (4,1–11), usadenie v Kafarnaume (4,12–16), prvá kázeň a prví učeníci (4,17–21), účinkovanie v Galilei (4,23–25).

Mesiáš slova a činu (5–9)

Mesiáš slova (5–7)

Úvod a blahoslavenstvá (5,1–12), soľ zeme a svetlo sveta (5,13–16), Ježi-

šove naplnenie zákona (5,17–20), Ježiš – pravý Zjaviteľ: Nezabiješ (5,21–26), nezosmilniš (27–30), o rozvode (31–32), o prísaha (33–37), oko za oko (38–42), láska k nepriateľom (43–48). – Neokázalé náboženstvo: almužna, modlitba, pôst (6,1–18), hromadenie pokladov (6,19–24), ustarostenosť (25–34). Sudičstvo (7,1–6), výzva prosiť (7,7–12), dve cesty (13–14), kritérium pravosti (7,15–23), dom na skale (7,24–29).

Mesiáš činu (8–9)

10 divov: malomocný (8,1–4), stotníkov sluha (8,5–13), Petrova svokra (8,14–17), utíšenie búrky (23–27), posadnutí v Gergezei (28–34), porazený (9,1–8), kniežacia dcéra a žena s krvotokom (18–26), dvaja slepí (27–31), nemý posadnutý (32–35). – Divy sú prerušené výrokmi o nasledovaní (8,18–22), povolaním Matúša (9,9–13) a rečou o pôste (9,14–17). – Všetko vo svetle 11,5n.

Misia a kráľovstvo Božie (10–13)

Misia (10–11)

Úvod (9,35–38), poslovia (10,1–4), poslanie (5–15), ovce medzi vlkami (16–25), zbavení strachu (26–33), rozdelenie medzi ľuďmi (34–42), – Jánove pochybnosti (11,1–14), nekajúce mestá (16–24), Zjaviteľ a Spasiteľ (25–30).

Kráľovstvo Božie (12–13)

Trhanie klasov v sobotu (12,1–8), uzdravovanie v sobotu (9–15), služobník Hospodinov (15–21), rúhanie proti Duchu (22–32), zlý a dobrý strom (33–37), znamenie z neba (38–45), matka a bratia Pánovi (46–50). Rozsievач (13,1–9), zmysel podobenstiev (10–17), vysvetlenie podobenstva o rozsievачovi (18–23), podobenstvo o kúkoli (24–30; 36–43), horčičné zrno a kvas (31–35), poklad, perla, sieť (44–52), zavrhnutie v Nazarete (53–58).

2.6.6.4.2 Jeruzalem (14–28)

Cesta do Jeruzalema (14–20)

Smer sever (14,1–17,13)

Zavraždenie Jána Krstiteľa (14,1–13), nasýtenie 5 tisíc (14–22), chodenie po mori (23–36). Rozhovor o čistom a nečistom (15,1–20), kananejská žena (21–28), nasýtenie 4 tisícov (29–39), kvas farizejov a sadúceov (16,1–12), Petrovo a Pánovo vyznanie (13–20), trpiaci Mesiáš (21–28), premenenie na vrchu (17,1–13).

Smer juh (17,14–20,34)

Uzdravenie posadnutého (17,14–23), platenie dane (24–27), väčší v kráľovstve Božom (18,1–4), výstraha pred pohoršením (5–11), zablúdená ovca (12–14), spory medzi bratmi (15–20), odpustenie 77x (21–35). – O rozvode (19,1–12), žehnanie detí (13–15), bohatý mládenec (16–22), bohatstvo a kráľovstvo (23–30), podobenstvo o robotníkoch (20,1–16), predpovedanie utrpenia (17–19), Zebedejovi synovia (20–28), slepí pri Jerichu (29–34). Všetko nesené predpovedaním utrpenia: 16,21; 17,22n; 20,17n.

Účinkovanie v Jeruzaleme (21–25).

Mesiášske spory (21–22)

Slávnostný vjazd (21,1–11), vyčistenie chrámu (12–17), zlorečenie figovníku (18–22), žiadanie legitimácie (23–32), podobenstvo o prenajatej vinici (33–46), o kráľovskej svadbe (22,1–14), daň cisárovi (15–22), zmŕtvychvstanie (23–33), veľké prikázanie (34–40), pán Dávidov (41–46).

Mesiášsky súd (23–25)

Pýcha farizejov (23,1–12), zatváranie Božieho kráľovstva (13–15), prehltnutie ľavy (16–24), povrchná čistota (25–28), vrahovia prorokov (29–39). – Zničenie chrámu (24,1–2), znamenia konca (3–14), veľké súženie (15–28), príchod Syna človeka (29–36), výstraha o dňoch Noacha (37–44), o opatrnom sluhovi (45–51), o desiatich pannách (25,1–13), o hrivnách (14–30), posledný súd (31–46).

Utrpenie v Jeruzaleme (26–28)

Poprava (26–27)

Predpovedanie smrti (26,1–5), pomazanie Ježiša (6–13), Judášova zrada (14–16), posledná večera (27–25), Pánova večera (26–35), zápas v Getsemane (36–46), Pánovo zatknutie (47–56), odsúdenie pred vysokou radou (57–68), Petrovo zaprenie (69–75), Judášova samovražda (27,1–10), Pilátova kapitulácia (11–26), Kráľ s tŕňovou korunou (27–38), posmievanie Ukrižovaného (39–44), Ježišova smrť (45–50), divy pri ukrižovaní (51–56), Pánov pohreb (57–66).

Rehabilitácia (28)

Zvesť o vzkriesení (28,1–10), židovské vysvetlenie prázdneho hrobu (11–15), svet pre Krista (16–20).

2.6.6.5 *Komentáre*

- E. Lohmeyer, Das Evangelium nach Matthäus. KEK 1962
- E. Schweizer, Das Evangelium nach Matthäus. NTD 1986
- F. Rienecker, Das Evangelium des Matthäus. WStB 1985
- F. Rienecker, Evanjelium podľa Matúša. WŠB 1992
- R. V. G. Tasker, The Gospel of Mark. TC 1961
- W. C. Allen, The Gospel of Mark. ICC 1912
- W. Trilling, Evanjelium podľa Matúša I–II. 1993

2.6.7 **Evanjelium podľa Lukáša**

2.6.7.1 *Autor ako človek*

2.6.7.1.1 *Starocirkvená tradícia*

Že je Lk autorom Lukášovho evanjelia, nedozvedáme sa ani z toho spisu ani z NZ, ale zo starocirkevnej tradície. Ireneus (okolo 200) vraví, že tak ako Markovo evanjelium pozostávalo z Petrových kázní, tak Lukášovo z Pavlových: "Lukáš, sprievodca Pavlov, ním zvestované evanjelium zložil do knihy". Muratoriho kánon (okolo 200) tiež prizvukuje Pavlovo ručiteľstvo. Hoci Pána nevidel v tele, "Pavol si ho vychoval ako oddaného tej ceste" a Lukáš lekár evanjelium "spísal pod svojím menom podľa jeho mienky". – Monarchiánske prológy (zač. 3. stor.) majú správu: "Lukáš, pôvodom Sýran z Antiochie, povolaním lekár, žiak apoštolov, neskôr sprevádzal Pavla až po jeho mučenie. Slúžil Bohu bez úhony, bez ženy a bez detí a zomrel v 84. roku v Bojotii plný Sv. Ducha. Keď už boli napísané evanjeliá od Matúša v Judei a od Marka v Itálii, napísal toto evanjelium v krajine Achaji na podnet Sv. Ducha". – Treba pripomenúť, že aj heretik Marcion prijal Lk ev. vedľa 10 Pavlových listov do svojho kánonu, pravda upravené a opravené.

2.6.7.1.2 *Svedectvo NZ*

Lk sa spomína v Ko 4,4 ako milovaný lekár, Fm 24 vedľa Marka, Aristarcha, Démasa ako jeden z Pavlových spolupracovníkov. 2Tm 4,11 tiež vraví: "Lukáš je samotný so mnou." Nedá sa stotožniť s Lukášom z R 16,21, lebo ten pochádzal zo židovstva, kým Lk z pohanstva (pr. Ko

4,11.14). Možno sem pribrať zo Sk tzv. "my-správy", ktoré sa začínajú v 16,10 v Troade, prestávajú 16,17 vo Filipách, znova sa začínajú v Macedónii 20,5 a pokračujú do Jeruzalema (20,5–15; 21,1–18) a až do Ríma (27,1–28,16). Podľa toho niektorí súdia, že Lk je autorom tejto správy a teda aj osobným sprievodcom Pavlovým na jeho cestách.

2.6.7.1.3 *Posúdenie údajov*

Zo všetkých týchto správ možno tvrdiť, že Lk bol kresťanom z pohanstva, že bol povolaním lekár a že sprevádzal Pavla na jeho cestách. Je treba však byť zdržanlivým pri tvrdení, že Lk nezaprel v sebe lekára ani pri písaní evanjelia. Poukazuje sa, že 8,55; 13,11; Sk 28,8 podávajú opis nemoci a Sk 3,7 popisujú priebeh uzdravenia a vyskytujú sa aj niektoré lekárske výrazy (4,38; 8,44; pr. Mk 5,26 a i.) To však načim obmedziť len na porovnanie s inými evanjeliami. Lebo Cadbury dokázal, že skoro všetky lekárske výrazy u Lukáša sa nachádzajú aj u iných súčasných spisovateľov, ktorí neboli lekármi a že sa tu jedná len o spisovateľský štýl pisateľa, ktorý písal len lepšou gréčtinou ako ostatní evanjelisti. – Tiež spojenie s Pavlom neslobodno preceňovať. Môžeme nájsť u Lukáša dôraz na všeobecnosť kresťanstva, na vieru a lásku k hriešnikom. Pravdou je však to, že špecificky pavlovské dôrazy u Lk chýbajú, napr. jeho polemika proti Zákonu ako ceste spasenia alebo Ježišova smrť ako zástupná obeť. – To však nemusí vylučovať to, že Lk bol aj lekárom aj Pavlovým sprievodcom.

2.6.7.1.4 *Čas a adresáti*

Že jeho čitatelia boli kresťania z pohanov, vysvitá z toho, že Lk vynecháva všetky semitské výrazy mimo Amen, ďalej Ježišove spory o chápanie a platnosti Zákona, čo bolo pre helenistických čitateľov nie dosť pochopiteľné (napr. Mt 5,17–20, antitézy Mt 5,21–48) a spor o kultickej čistote (Mk 7,1–23). O čase napísania možno súdiť z toho, že sa pozerá už späť na rok 70, zničenie Jeruzalema. Lk 19,43 a 21,20.24 sa zdá, že Ježišovo proroctvo je štylizované podľa skutočných udalostí (násyp, val, múry, šliapanie pohanov, čo Mk nemá!). Lk ev. je teda možné umiestniť niekde medzi roky 80–90. O mieste napísania možno súdiť len to, že bolo mimo Palestíny.

2.6.7.2 *Autor ako spisovateľ*

2.6.7.2.1 *Pramene*

Pripomeňme si najprv fakty: Z Mka prevzal Lk asi 7/10 a uložil to v troch blokoch (3,1–6,19; 8,4–9,50; 18,15–24,11). Úplne vynechal Mk 6,45–8,26. Látku, ktorá nepochádza z Mka, má najmä na troch miestach: kap. 1–2, ďalej 6,20–8,3 (tzv. malá vsuvka) a 9,51–18,14 (tzv. veľká vsuvka). Táto látka tvorí až 3/5 Lk ev a je väčšinou spoločná s Mt (pochádza teda z Logií). Asi 3/5 Lk ev však nemá paralely u Mt a je teda jeho zvláštnym majetkom. – Tento stav viedol Streetera a iných k tvrdeniu, že Lk nemal pred sebou Marka, ale z Logií a zvláštneho majetku vytvoril prvotný spis, tzv. Protolukáša a doňho potom dodatočne vsunul látky z Marka. Sú však niektoré skutočnosti, ktoré sa stavajú proti tomuto názoru (napr. Lk niekde sám mení poradie u Mka, kde prináša dvojité správy, predchádza ju Mkovi podklad obohatený ústnou tradíciou). Možno teda súdiť opačne, že Lk použil Mka ako svoj rámec a doňho vsunul látky z Logií a ústnej tradície. Na tieto pramene myslel, keď v 1,1–4 hovorí o očitých svedkoch a tých, ktorí sa pred ním podujali zostaviť rozpravu o Ježišom živote.

2.6.7.2.2 *Rečové spracovanie*

Tieto pramene Lk spracoval najprv rečovo. Jeho gréčtina je predovšetkým bohatšia ako Markova: kým u Marka sa vyskytuje asi 1259 slov, u Lukáša je to 2080, teda pomer je 3:5. Lk ďalej vyhladil Markovu gréčtinu. Odstraňuje jej aramejský a ľudový charakter a nahrádza ju dobrým literárnym štýlom. Vyhýba sa semitizmom, takže len 3x užíva Amen a všetky iné semitské slová alebo prekladá alebo vynecháva (napr. miesto rabbi užíva epistata – učiteľu alebo kyrie – pane). Vulgárne výrazy nahrádza jemnejšími (napr. namiesto Markovho mŕtvola má 23,52 telo). Aj z latinských výrazov ponecháva len niektoré (kaisar, legión), ostatné prekladá alebo mení. Lepším a obratnejším štýlom pozmenil Markov začiatok vypravanie pomocou semitského "a" a vynechal aj jeho historické perfektum a nahradil ho minulým časom. Nie nadarmo nazýva Hieronymus Lukáša "najvzdelanejším medzi všetkými evanjelistami v gréckej reči". Pri tom ale na mnohých miestach sa opiera na biblickú reč gréckej biblie (Septuaginty) a chce rozprávať helenistickému svetu sväté deje v štýle sv. Písma.

2.6.7.2.3 *Literárne spracovanie*

Načim poukázať najprv na jeho literárnu formu "správy o ceste", ktorá zaplňa celú strednú časť evanjelia (9,51–19,27) a predstavuje Ježiša ako pútnika, ktorý ako kráčajúci na smrť dáva úpravy učeníkom pre ich život a prácu. – Podobne na niektorých miestach sa vyskytuje literárny motív hostiny (pr. Lk 14,1–24), známy aj z helenistického sveta pod menom symposion. – Podobne ako to robili súveké literárne diela, venuje aj Lk svoje dve knihy (ev a Sk) istému Teofilovi, ktorého v Lk ev nazýva slovutným či vznešeným a ktorý sa mal podľa vtedajších zvyklostí starať o rozšírenie knihy. – Nechýbajú uňho aj ľudské city (pr. 23,27.40nn; 22,61), čo dokazujú aj jedny z najkrajších udalostí z evanjelií: stratená ovca a márnotrtný syn, ktoré patria k jeho zvláštnym látkam. – Všetkým tým chcel Lk vytvoriť dielo, ktoré si môže nárokovať prívlastok literárnej kvality.

2.6.7.2.4 *Hľadiskové spracovanie*

Podľa vlastných slov (1,1–4) Lk vyskúmal všetko odhora či odznova a usiluje sa podať úplnú (všetko), presnú (dôkladne) správu a v dobrom poriadku (zaradom). Aj keď tu nemôžeme súhlasiť s tými, ktorí v slove "pokúsili sa" vidia Lukášov náznak, že jeho predchodcovia robili nedostatočné pokusy (Schulz, Marxsen), predsa sa nemôžeme zbaviť dojmu, že Lk priniesol aj niečo nové do evanjelijnej spisby. Lebo kým Mk a Mt zhromažďujú látku do väčších celkov, u Lka je látka pospájaná viacej mozaikovito. Nie že by Lk vôbec nepoznal toto zoskupovanie. Spomínanú správu o ceste do Jeruzalema (9,61–19,27) je možno považovať za zhromaždenie Ježišových výrokov do jedného priestoru a času. Aj ináč vie spájať perikopy do väčších celkov pomocou rôznych spojok a prísloviek. Nespája ich však do jednej témy. Niekedy je ťažko nájsť dôvod, prečo radil Lk perikopy tak, ako ich radil. Taký pekný a návazný sled nemožno uňho nájsť ako u Marka alebo Matúša. Spomeňme si len, ako Lukáš rozmiestnil Matúšovu kázeň na vrchu (Mt 5–7), z ktorej na jednom mieste prináša len malú stať v 6,20–49.

Aj keď "zaradom" 1,3 neznamená chronologicky spoľahlivejšie poradie, predsa len tu badať snahu nesystematizovať a negrupovať látku, ale podať veci podľa možnosti v takej pestrosti, ako ich asi priniesol sám život. To mu slúži na česť a dodáva jeho dielu veľkú mieru spoľahlivosti. Lk chce "podať spoľahlivé predstavenie udalostí, lebo podľa jeho mienky

isté poznatky o tom, čo sa medzi nimi stalo, sú nutné pre posudzovanie kresťanskej zvesti” a môžu nám priniesť ”náležitú istotu” (Kümmel).

2.6.7.3 *Autor ako teológ*

2.6.7.3.1 *Kristus – stred dejín spásy*

Na základe výroku 16,16: ”Zákon i proroci sú až po Jána. Odvtedy sa zvestuje kráľovstvo Božie a každý sa nasilu tisne do neho” (pr. Mt 11,12n) sa od Conzellmannovej knihy *Mitte der Zeit* hovorí, že Lk sa díva na Ježišov život ako na stred času, ktorému predchádza čas Zákona a prorokov a po ktorom nasleduje čas cirkvi. – Zdá sa, že tomu skutočne tak je. Ukazuje na to spomínaná správa o ceste: Ten, ktorý ide na kríž, je Mesiáš a prorocký učiteľ. Putuje a navštevuje ako navštevuje Boh: núti ľudí rozhodnúť sa, lebo prišiel epistatés – praeceptor – Majster s poslednou autoritou. Už sa netreba pýtať, kedy príde kráľovstvo Božie, lebo kráľovstvo Božie je medzi vami (Lk 17,20n). Neznamená to, ”vnútorne vo vás”, ale ”medzi vami” v osobe Ježišovej. On je autobasileia – on sám je kráľovstvo. – V jeho živote sa plní Boží plán, na ktorý poukazujú mnohé slovesá s významom určiť, ustanoviť, musieť (najmä v Sk 4,28; 2,23; 5,36nn). – Potvrdzujú to aj divy, ktoré Lk prevzal skoro všetky od Mka (na rozdiel od Mt) a ešte ich aj doštylizoval. – To sa zhoduje s Písmom, ktoré nám ukazuje, čo je uložené o Synovi človeka (22,22; 24,25nn). Ježiš sa prejavuje ako stred aj tým, kde ostatní dvaja synoptici to nemajú (3,21; 5,16n; 6,12; 9,18.28; 22,32). – V Ježišovi ďalej pôsobí Duch v slove a čine (1,35.4,1n; 14,18; 5,17; Sk 10,38). Je Bohu podriadený, ale práve tým je stredom. – S tým vari súvisí to, že Lk vymazal niektoré ťahy na Ježišovi, ktoré sa mu zdali pohoršlivé (napr. všetky jeho city 6,10; 18,22 – pr. Mk 3,5; 10,21 a iné veci, napr. dotknutie 4,39; 9,42 – Mk 1,31; 9,27). – Ježiš má lásku k poníženým (strateným 5,30; 15,1nn; k hriešnikom 18,9nn; 23,43; Samaritánom 10,30n; 17,11n; ženám 7,36nn.12; 8,2nn; 10,38; 15,8; 23,27). – Tým všetkým sa Ježiš dokázal ako stred dejín spásy.

2.6.7.3.2 *Kristus – začiatok dejín Cirkvi*

Lk po svojom evanjeliu píše druhú knihu, venovanú tomu istému Teofilovi, a zdá sa aj tej istej dejinnej správe, totiž pokračovaniu Ježišovho života a diela v diele cirkvi. Cirkev nie je niečo mimo Ježiša, ale jeho reprezentantka. Možno myslel Lk na to, že cirkev je zárodkom kráľovstva

Božieho na svete, "kráľovstvo Božie medzi nami" (L 17,20n). – Aj keď je to tak, Lk pozná aj korektívy tohto názoru, a to v prvom rade vo varovaní pred bohatstvom. Je odsúdené aj u Mka a Mta, ale u Lka je to určitejšie a vyhranenejšie (12,15; 16,19nn; 19,2nn). Peniaze a majetok je mamonou nepravosti (16,9–11) a Božím protivníkom (16,13). Blahoslavenstvá platia chudobným a hladným (6,20nn – Mt má chudobným v duchu!), naproti tomu bohatým a sýtym je beda (6,24nn – Mt nemá!). Majetok sa správne využije, keď sa rozdá na almužnu (12,33; 11,41; 16,9; 14,13n; 6,34n). – Tieto príkazy nie sú "vyššou morálkou", ale opravou cirkevnej istoty.

2.6.7.3.3 *Kristus – stred svetových dejín*

Príznačné je tu zvestovanie Ježišovho narodenia, ktoré užíva mnohé pojmy z cisárskeho kultu. Cisárovo narodenie bolo najprv euagge-lion, znamenalo radosť pre všetok ľud, cisár sa nazýval sotér – osloboditeľ či spasiteľ a kyrios kaisar – cisár pán a od jeho vlády sa čakalo, že donesie na zem pokoj. Keď Lk štylizuje vianočnú zvesť týmito výrazmi, dáva jasne na vedomie, že posledná túžba ľudstva po spasiteľovi a pokoji sa začala plniť v tomto narodenom dieťati a v meste Dávidovom a nie v cisárovi v Ríme. – S tým súvisí aj to, že spája narodenie Ježišovo vý-slovne v súvisie s rozkazom cisára Augusta (2,1n) a vystúpenie Jánovo s dátami židovských a rímskych dejín (3,1nn). Lk je presvedčený, že sa tieto udalosti napriek všetkému zdaniu nestali "niekde v rohu" (Sk 26,26), ale v samom centre svetových dejín. "Cesta Ježišova do Jeruzalema do-siahla svoj vlastný cieľ, keď Pavol zvestuje v Ríme zvesť o Ježišovi ako Pánovi (Sk 28,31)" (Kümmel). – Možno že s tým je nejako spojené aj to, že Lk dokazuje Ježišovu nevinu v očiach Pilátových a tým aj všetkých Ri-manov. Pilát neodsudzuje Ježiša (23,25. pr. Mk 15,15), čím sa pripravuje politická obrana kresťanov v Skutkoch.

2.6.7.3.4 *Lukáš ako teológ dejín spásy nemá dnes medzi kritickými teológmi najlepšie meno*

Nazdávame sa. Lukáš ako teológ dejín spásy nemá dnes medzi kritickými teológmi najlepšie meno. Nazdávame sa však, že je v tom veľ-ká dávka nekritičnosti. Obviňujú ho napr. že:

Z evanjelia urobil Ježišov život, víta Jesu, a tak z Ježiša divotvorcu, z viery poznanie, zo zvesti históriu (Käsemann). Tu je však treba si ujas-niť, že – podľa kritických teológov samotných – "držanie sa histórie je

spôsobom, v ktorom nájde výraz to, čo je v našej spásy mimo nás – extra nos”. V Lukášovom dôraze na históriu možno vidieť protest proti gnóze, ktorá nielen uvoľňovala, ale zrušila vzťah kresťanskej zvesti k histórii (Marxsen) a mýtizovala dejiny k bezčasovej pravde (Grundmann). Keď tu Lukáš vytvoril ”konceptiu dejín určených zjavením sa Ježiša Krista” (Grundmann), bola to teologická nutnosť, ktorá jedine legitímnym spôsobom vyjadrila Ježišovu zvest’ o prítomnosti budúcej spásy (Kümmel). Tým dejiny spásy nie sú náhradou, ale výrazom aktuálnej eschatológie, keď vyjadrili, že Ježiš nie je len koncom, ale aj stredom. Tento dôraz na dejiny sa stal základným znakom kresťanskej zvesti naproti bezčasovej herézii a je treba podľa neho opraviť si svoju dogmatiku a nie podľa dogmatiky Lukáša!

Lukáš sedí na lavici obžalovaných aj preto, že dôrazom na históriu odeschatologizoval evanjelium. Aké sú fakty? Mk 1,15 je nahradené Lk 4,21: To sa naplnilo vo vašich ušiach. Mk 9,1 je zmenené z ”kráľovstvo Božie prichádzať v moci” na ”neuvidia kráľovstvo Božie” (9,27). Podobenstvo o hrivnách Pán povedal preto, že si mysleli, že kráľovstvo Božie príde hneď (19,11). Podľa 21,8 zvodcovia budú hovoriť, že čas sa priblížil. Podľa 17,20n niet znamení príchodu Pánovho, lebo ”kráľovstvo Božie je medzi vami”. Lukáš vie však aj o tom, že parúzia je blízko (3,9.17; 10,9.11; 18,7; 21,32; 10,11). To nemožno vysvetliť len tým, že Lk prevzal tieto výroky, lebo napr. 10,11 Lk sám pripojil vetu ”lebo sa priblížilo kráľovstvo Božie” (pr. Mt 10,14). – Z toho vysvitá, že sa Lukáš nevzdal očakávania parúzie, len že viac prízvukoval prítomnosť spásy. Tým očakávanie stratilo svoj nútivý charakter, ale tým Lk pomohol cirkvi z krízy, ktorá sa dostavila vtedy, keď Pán neprišiel tak skoro, ako ho prvá cirkev čakala. – Marxsen: ”Stred času” je natoľko eschatologický čas, že v ňom už bolo to, čo neskôr príde, totiž zničenie Satana.

Lukáša obviňujú, že je prvým reprezentantom ranného katolicizmu. Tu však možno povedať, že Lk nie je jeho reprezentantom, lebo uňho cirkev nie je ústavom spásy a sviatosti liekom nesmrteľnosti. A keby aj bol: ako to, že je nám nepríjemný ranný katolicizmus a tým aj niektoré knihy nz kánonu? Niečo tu škrípe v základnom postoji celého protestantizmu! Ale knihy, ktoré sú nám nepríjemné, majú pre nás zvláštnu naliehavosť. Nad tým by sa mala kritická teológia kriticky zamyslieť a opraviť sa podľa Lukáša!

2.6.7.4 Rozdelenie Lukášovho evanjelia

2.6.7.4.1 Prípravná časť 1,1–4,13

Prvotné dejiny 1,1–2,52

Po predhovore 1,1–4 nasleduje zvestovanie narodenia Jánovho 1,5–25, a narodenia Ježišovho 1,26–38, ďalej Máriina návšteva u Alžbety 1,39–56 a narodenie Jánovo 1,57–80. Potom idú udalosti Ježišovho narodenia 2,1–20, obrežanie a predstavenie v chráme 2,21–40 a dvanásťročný Ježiš v chráme 2,41–52.

Príprava Pánovho vystúpenia 3,1–4,13

Sú to jednak udalosti, súvisiace s vystúpením Jána Krstiteľa 3,1–18 a jeho uväznenia 3,19–20, jednak s tým spojený Ježišov krst 3,21–28, Ježišov rodokmeň 3,21–38 (od Jozefa k Bohu) a jeho pokušenie 4,1–13.

2.6.7.4.2 Ježišova činnosť v Galilei 4,14–9,50

a) Pánova zvesť 4,14–6,19

Odstavec obsahuje prvé vystúpenia Pánove 4,14–30, divy 4,31–5,11, spory so židmi 5,12–6,11 a kázň na rovine 6,12–49:

- Vystúpenie v Galilei 4,14–15, vystúpenie v Nazarete 4,16–30
- Posadlý v kafarnaumskej synagóge 4,31–37, Šimonova svokra a iní chorí 4,38–44, prví učeníci 5,1–11

- Uzdravenie malomocného 5,12–16, uzdravenie porazeného 5,17–26, povolanie Matúša 5,27–32, pôst 5,33–39, trhanie klasov 6,1–5, človek s uschnutou rukou 6,6–11

- Vyvolenie apoštolov 6,12–16, úvod ku kázni na rovine 6,17–19, blahosladenstvá a beda 6,20–26, prikázanie lásky 6,27–38, falošní učitelia 6,39–45, dom na skale 6,46–49.

b) Pánova výzva 7,1–9,50

- Divy (7,1–8,3): Stotník v Kafarnaum 7,1–10, mládenec v Naine 7,11–17. Tieto divy Ján nechápe 7,18–28, toto pokolenie ich odmieta 7,29–35, ale hriešnica pomazaním 7,36–50 a ženy posluhovaním (8,1–3) tušia, o čo ide.

- Podobenstvá (8,4–21): o rozsievачovi 8,4–15, o svieci 8,16–18. Len kto ich čuje, patrí k pravým príbuzným 8,19–21.

- Divy (8,22–9,17): utíšenie mora 8,22–25, posadnutý v Gadare 8,26–39, Jairova dcéra a žena s krvotokom 8,40–56. Podobnú moc dostali

aj vyslaní učenici 9,1–6 a Herodes si ju nevie vysvetliť 9,7–9. Odstavec zakončuje nasýtenie 5 tisíc 9,10–17.

- Trpiaci služobník 9,18–50: Petrovo vyznanie 9,18–22, nasledovanie Baránka 9,23–27, vystriedané slávou trpiaceho v premenení 9,28–36 a uzdravením posadnutého 9,37–42, druhý raz zopakovaná zvesť o utrpení 9,43–45, nechápaná učeníkmi, ktorí sa hádajú o prvenstvo 9,46–50.

2.6.7.4.3 Začiatok cesty do Jeruzalema 9,51–13,30

a) Prvý okruh 9,51–11,54

- Učenie 9,51–10,24: neznáša sa so zvolávaním ohňa na ináč zmýšľajúcich 9,51–56, musí byť rozhodné 9,57–62, učenie znamená aj vyslanie 10,1–12, zapríčiní pád Satanov 10,13–20 a pohlo Pána k chvále Boha 10,21–24.

- Zbožnosť ako čin a vzývanie 10,25–11,13: Milosrdný Samaritán má praktickú zbožnosť 10,25–37, Marta a Mária – zrážka činu a vzývania 10,38–42, Otčenáš dáva vzor modlitby 11,1–4 a výroky o modlitbe 11,5–13 učia správne vzývať.

- Protivníci 11,14–54: Obvinenie zo spolku s Belzebúbom 11,14–26 ukazuje, že židia nie sú blahoslavení 11,27–28, žiadajú znamenia 11,29–32, ale svetlo, ktoré je v nich, je tmou 11,33–36, a tak ich zbožnosť podlieha ostrej kritike 11,37–54.

b) Druhý okruh 12,1–13,35

- Právne učenie 12,1–48: žiada vyznávajúcu a nebojácnu vieru 12,1–12, zbavenie sa lakomstva 12,13–21 a premoženie starostí 12,22–34, ako aj bdelosť 12,35–40, znázornenú na vernom správcovi 12,41–48.

- Ježiš ako znepokojenie 12,49–13,9: Priniesol rozdelenie na zemi 12,49–53, on je znamenie z neba 12,54–57, ktoré treba skúmať a zmieriť sa s protivníkom 12,58–59. Aj dejinné udalosti nás vyzývajú obrátiť sa k nemu 13,1–5, ináč budeme vyťatí ako neplodný figovník 13,6–8.

- Činitelia neprávosti 13,10–35: židia svätia sobotu a majú radšej zviera ako človeka 13,10–17, pre malosť nezbadajú, že sa v Ježišovi jedná o kráľovstvo Božie 13,18–21, nechcú vojsť tesnou bránou a stávajú sa poslednými 13,22–30, a Jeruzalem sa tak stáva vrahom prorokov 13,31–35.

2.6.7.4.4 Pokračovanie cesty do Jeruzalema 14,1–19,27

a) Tretí okruh 14,1–16,31

- Sympozium 14,1–35: Pre sobotnú hostinu nesmie sa zanedbať človek 14,1–6, na hostine a v živote máme byť nenároční 14,7–11 a radšej

dávať ako brat' 14,12–14 a neodopriet' pozvanie na Ježišovu večeru 14,15–24, čo vyžaduje zrieť sa všetkého, čo máme 14,24–33, ináč sa staneme zmarenou soľou 14,34–35.

- Záchranca stratených 15,1–32. Pán prijíma hriešnikov, lebo ich hľadá 15,1–10, tak ako otec čakal syna strateného v cudzine a karhal syna strateného doma 15,11–32.

- Mamona neprávosti 16,1–31: Nespravodlivý správca robil si priateľov z majetku 16,1–8, aj my máme majetok na službu a nie na modloslužbu 16,9–13, čo lakomí farizeji nechápu: Zákon chce práve prekaziť lakomosť 16,14–18. Je základne proti zbožnosti, keď jeden má prebytok a druhý nedostatok – boháč a Lazar 16,19–31.

b) Štvrtý okruh 17,1–19,27

- Pravidlá pre učeníkov 17,1–19: Učeník sa má chrániť pohoršovať druhého 17,1–2 a prijímať kajúceho brata 17,3–4, jednať s vierou 17,5–6, plniť si povinnosti a nenárokovat' si zásluhu 17,7–10, pritom byť vďačným, lebo nevďačnosť vedie do pohanstva 17,11–19.

- Kráľovstvo Božie 17,20–18,8: Kráľovstvo Božie je medzi nami v osobe Ježišovej, preto nemôžeme na nič iné pozorovať 17,20–25, v čas jeho príchodu budú ľudia zaujatí sebou ako v dňoch Lotových 17,26–30, preto treba pamätať na Lotovu ženu a nechrániť svoj život 17,31–37, ale sa modliť ako neodbytná vdova 18,1–8.

- Prví poslední 18,9–30: Kajúce vyznanie publikánovo je viac ako farizejova zákonnícka bezúhonnosť 18,9–14, prijímajúce deti milšie ako sebestační dospelí 18,15–17. Spravodlivý knieža odchádza smutný, lebo je modlár 18,18–23, bohatí nevojdú do kráľovstva a tí čo všetko nechali, dostanú odmenu 18,24–30.

- Skrytý kráľ 18,31–19,27: Pán tretíkrát zvestuje o utrpení, učeníci nechápu 18,31–34, ale slepý vidí v ňom syna Dávidovho 18,35–43 a Zachheus sa mení v stretnutí s ním 19,1–10, aj keď ho jeho vlastní odmietajú, predsa je on Pán, ktorý bude žiadať vyúčtovanie, ako sme šafárilí s hrivnami 19,11–27.

2.6.7.4.5 Ježiš v Jeruzaleme 19,28–24,53

a) Pánova činnosť 19,28–21,38

- Prichádzajúci kráľ 19,28–20,19: Pán slávnostne vtiahne do svätého mesta ako sľúbený kráľ 19,28–40, ale plače nad Jeruzalemom, že nepoznal čas svojho navštívenia 19,41–44, a vyháňa kupcov z chrámu 19,45–48. Židia žiadajú od neho legitimáciu, akým právom to robí 20,1–

8, ale tým sa len ukázali ako tí vinári, ktorí si chceli privlastniť Božiu vinicu 20,9–19.

- Popieranie nároku 20,20–21,4: Úkladníci ho chcú chytiť v otázke dane cisárovi 20,20–26, sadukaji ho chcú zosmiešniť v otázke vzkriesenia 20,27–40, Pán však poukazuje na to, že Mesiáš je nielen synom, ale najmä Pánom Dávidovým 20,41–44, a postavil sa tak proti farizejskému triumfalizmu, pred ktorým ľud varuje 20,45–47. Dar vdovy je viac ako všetka múdrosť farizejov 21,1–4.

- Trpiaci je prichádzajúci Sudca 21,5–38: Chrám bude zborený 21,5–6, prídu zvodcovia, vojny a hlad 21,7–11, a cirkev bude prenasledovaná 21,12–19, Jeruzalem bude tiež zničený 21,20–24 a príde Syn človeka v sláve 21,25–33, čo od učeníkov vyžaduje ustavičnú bdelosť a pohotovosť 21,34–38.

b) Pánovo utrpenie 22,1–24,53

- Príprava 22,1–38: Nastala pomocou Judášovej zrady 22,1–6, hodu baránka 22,7–13 a poslednej večere 22,14–23, na ktorej Pán rieši ich svár o prvenstvo poukazom na službu 22,24–30, ohlasuje Petrovi zradu a svoje orodovanie 22,31–34 a nebezpečný koniec svojho života 22,35–38.

- Rozhodnutie 22,39–23,25: Pán zápasí v Getsemane o svetlo 22,39–46, tam dochádza k zatknutiu 22,47–53, Peter Pána zapiera 22,54–62, Pána posmievajú a súdia židia 22,63–71, Pilát 23,1–7 a Herodes 23,8–12, až ho Pilát vydal ľubovôli židov 23,13–25.

- Dokonanie 23,23–56: Šimon mu nesie kríž a ženy ho ľutujú a mali by plakať nad sebou a svojimi deťmi 23,26–32, na Golgote ho ukrižujú 23,33–38 a posmievajú sa mu. Pán prijíma kajúceho lotra 23,33–38 a skonáva 23,44–49. Pochováva ho Jozef z Arimatie 23,50–56.

- Vzkriesenie 24,1–53: Zvest' ženám o vzkriesení 24,1–12, zjavenie Pánovo dvom učeníkom na ceste do Emaus 24,12–35, zjavenie v strede učeníkov 24,36–49, vstúpenie 24,50–53.

2.6.7.5 *Komentáre*

- W. Grundmann, Das Evangelium nach Lukas. ThHK 1984
- E. Schweizer, Das Evangelium nach Lukas. NTD 1986
- F. Godet, Kommentar zu dem Evangelium des Lukas. 1986
- I. H. Marshall, The Gospel of Luke. NIGTC 1978
- N. Geldenhuys, The Gospel of Luke. 1950
- F. Rienecker, Das Evangelium des Lukas. WSB 1982

2.6.8 Evanjelium podľa Jána

Dostávame sa k spisu, ktorý je jedným z najhlbších, ale aj najspornejších v NZ. Vyšlo z neho mnoho správnych popudov, ale aj mnoho jednostranných a prebrúsených názorov. Bude preto dobre, keď sa pozrieme na jeho osobitosť i na jeho miesto v rámci nz kánonu, na jeho dôrazy, ktorými dopĺňa zvesť druhých nz pisateľov, i na jeho obmedzenia, v ktorých zase on potrebuje doplnenie od ostatných nz spisov.

2.6.8.1 *Autor ako spisovateľ*

2.6.8.1.1 *Zhoda medzi Jn a synoptikmi*

Spolu so synoptikmi prináša Jn spoločne tieto udalosti:

Povolanie učeníkov(1,35nn)

Uzdravenie syna kráľovského úradníka (4,46nn)

nasýtenie 5 tis. a chodenie po mori (6,1nn)

Petrovo vyznanie (6,66nn)

Vjazd do Jeruzalema (12,12nn)

Posledná večera a predpoveď zrady (13,1nn)

Viacere odstavce z Pánovho utrpenia

Tiež čo sa týka Pánových rečí, môžeme tu pozorovať väčšiu alebo menšiu zhodu (pr. Jn 2,19 – Mk 14,58; Jn 3,3 – Mt 18,3; Jn 3,35 – Mt 11,27 atď; Kümmel). – V rámci Ježišovho života je zhoda v tom, že aj Ján začína evanjelium s Jánom Krstiteľom, pokračuje Ježišovým životom s jeho divmi a učením a končí správou o Ježišovej smrti a vzkriesení. – Zvláštny súhlas je treba zaznamenať medzi Jn a Lk (pr. rovnaké mená Jn 13,2.27 – Lk 22,3 a i.)

2.6.8.1.2 *Rozdiely medzi Jn a synoptikmi*

Naproti tejto zhode sú aj hlboké rozdiely medzi nimi:

Topografia

Kým synoptici sa zmieňujú len o jedinej ceste do Jeruzalema, Ján vraví o

3 cestách (2,13; 5,1; 7,10), pričom pobyt v Jeruzaleme a v Judei trvá uňho od 7,10.

Chronológia

Chronologické uzávery z Mk 2,23 (zrenie klasov medzi paschou a slávnosťou týždňov) a 14,1 hovoria o Ježišovej činnosti nepresahujúcej 1 rok. Pretože Ján sa zmieňuje najmenej 3x o pasche (2,13; 6,4; 12,1), trvalo Pánovo účinkovanie podľa neho najmenej dva roky, z čoho posledný pobyt v Jeruzaleme nie 1 týždeň, ale asi pol roka (od slávnosti stánkov 7,2 v jeseni po Veľkú. noc na jar).

Štýl

Synoptici prinášajú zvesť o Pánovom účinkovaní väčšinou vo forme jednotlivých správ a výrokov, ktoré Mt len druhotne zoraďuje do väčších celkov. Naproti tomu pozostáva Jn ev z veľkých rečových kompozícií, ktoré nie sú zložené z jednotlivých výrokov, ale krúžia špirálovite okolo jednej alebo viacerô tém väčšinou v dialogickej forme. Pritom väčšina Ježišových rečí u Jána nemá paralely u synoptikov a Ježišova reč je tu celkom iná ako u synoptikov.

2.6.8.1.3 *Pramene Jánovho evanjelia*

Veľkým problémom je pôvod Jánovho pojmového aparátu, ktorý používa Ježiš takisto ako Krstiteľ a Židia a ktorý sa vyznačuje protivou medzi svetlom a tmou, pravdou a lžou, ďalej výrazmi hore a dolu, vystúpiť a zostúpiť, Otec a Syn, voda života, chlieb života, svetlo sveta, zvláštnymi výrokmí Ja som a i. Pozadie týchto výrazov možno sčasti nájsť v SZ a rabínskom židovstve, ale nemožno odtiaľ odvodiť zvesť o Synovi, ktorého Otec poslal a ktorý sa k nemu vracia. – Nápadná podobnosť jestvuje medzi Jn a Kumránom. Je to najmä etický dualizmus medzi synmi svetla a synmi tmy, ktoré sa však v Kumráne orientuje na kultickom zákone naproti Jánovej orientácii na Poslanom. – Novozmluvníci naproti tomu poukazujú ešte na židovskú gnózu, ktorá sa tvorila na okraji vtedajšieho židovstva a ktorá vykazuje veľké podobnosti k svetu Jánovho evanjelia a ktorá do veľkej miery môže byť pozadím jeho pojmov a predstáv. Reprezentantmi tejto gnózy sú napr. Mandejské spisy, ďalej Ódy Šalamúnove a iné spisy. Poznajú predstavu Nebeského Posla, ktorý zostúpil od Otca a vystupuje zase k nemu, pričom zjavuje ľuďom pravú známosť a hovorí o sebe pomocou obratu Ja som a označuje sa ako Logos. Dokonca v pohanskej odnoži gnózy (hermetické spisy) je možné nájsť aj silný dôraz na znovuzrodenie.

2.6.8.1.4 *Spracovanie prameňov*

So svojimi prameňmi však narába Ján so zvrchovanou voľnosťou. Aj keď mohol poznať synoptikov, jeho pohľad na Ježiša je úplne originálny. Ján nielen prináša správu o tom, aký Kristus bol, ale súčasne aj vieru, aký Kristus je, takže O. Cullmann tu hovorí, že Ján vidí súčasne historického i povýšeného Ježiša a že nám prináša nielen historickú správu o ňom, ale aj interpretáciu jeho postavy pre súčasnú dobu. Podľa neho je Ježiš naozaj "po zemi chodiacim Bohom", pričom však zachováva paradox zjavenia: tohoto Zjaviteľa ľudia neprijímajú. Zvrchovane narába aj so svojim gnostickým pozadím. Gnóza si nárokovala, že jej spasiteľské postavy sú zjaviteľmi Boha a postavila tak otázky, ktoré Ján nemohol obísť. Odpovedal na ne tak, že použil gnostické pojmy, predstavy a obrazy, ale obrátil ich proti gnóze a jej nárokom. "Ján použil reč gnózy, aby ukázal kresťanom, že Ježiš je pravý Zjaviteľ" (Kümmel). – Treba však zdôrazniť pri tom, že to nie je Jánova svojvoľná interpretácia "Ježišovej fotografie", ale tlmočenie Ježišových myšlienok, ktoré na fotografii nevidno, a predsa boli v Ježišovej mysli. – Nie inak je to aj so SZ. Ján používa aj jej látky, ale podľa neho sz Písma majú jedínú úlohu, totiž svedčiť o Ježišovi ako o poslednom Slove Božom (pr. 5,39).

2.6.8.2 *Autor ako teológ*

2.6.8.2.1 *Ježiš ako pravý Zjaviteľ*

Pre teológiu Jn je príznačný hymnus, ktorý chváli Ježiša ako Božie Slovo, a ktorý vlastne ovláda aj celé evanjelium z postavenia na začiatku (1,1–18). Boh hovorí a zjavuje sa, ale jeho "patentované" Slovo – Logos je Ježiš. On je jeho autorizovaný Vykladač – Exegét (1,18), a to nie ako nejaká idea, ale ako ten, ktorý sa stal telom, teda plným človekom ako každý z nás (1,14). – Túto kľúčovú autoritu si Jánov Ježiš nárokuje oproti všetkým spasiteľským postavám židovskej i pohanskej minulosti. Prv než bol Abrahám, bol Ježiš (8,58). On je väčší aj ako najväčšia postava SZ, Mojžiš, lebo ten vydal Zákon, ale skrze Krista sa stala milosť a pravda (1,17). Mojžiš písal o ňom a čakal posledné naplnenie svojej funkcie práve v Ježišovi (3,14). Celý Zákon je svedectvo o prichádzajúcom Spasiteľovi (5,39). – Oproti všetkým gnostickým spasiteľom stavia Jánov Ježiš svoje mohutné Ja som (svetlo sveta, dobrý pastier, pravý vinič, chlieb ži-

vota), ktorým raz Hospodin pri horiacom kre označil seba ako pravého a Jediného Boha. Mimo vteleného Slova niet inej cesty k Bohu (14,6). Pre Jána je otázka Boha otázkou Krista. V jeho tvári vidíme Otca, takže nemá zmyslu pýtať sa na Boha tomu, kto videl Ježiša (14,9). Ku koncu evanjelia to Ján vraví na plné ústa Tomášovými slovami: Pán môj a Boh môj. (20,28). Ježiš a Otec sú jedno a to isté (10,30).

2.6.8.2.2 *Paradox zjavenia*

Tento Zjaviteľ prišiel a zjavil Otca, ale svoju slávu zjavil v paradoxe, t.j. pod svojím opakom, v nesláve, v poníženosti a obyčajnosti. Prichádza z Nazareta a preto sa nepozdáva Natanaelovi (1,47), vyháňa kupcov z chrámu a vzbudí neľúbosť vedúcich židov (2,18), ruší sobotu a pritom sa robil rovným Bohu (5,18), prehlásil sa za chlieb života, a to seba ako obetovaného v smrti (6,51), čo bolo už veľa nielen pre židov, ale aj pre jeho učeníkov (6,66), bol príliš priehľadný svojím pôvodom na mesiášsku postavu (7,27) atď. Raz ľudom na ňom vadí jeho nízky pôvod, raz jeho bohorovné nároky, aby tým dosvedčili, že Zjaviteľ neprichádza ako nútiaca sila s dôkazmi, ale ako získavajúca sila, pre ktorú sa človek musí rozhodnúť. Aj jeho zázraky nie sú vonkajším dôkazom, ktorý by ušetril vieru, ale k viere vedú a vieru posilňujú. Aj pomocou nich sa môže niekto dostať k viere, ale blahoslavený je ten, kto nevidel a uveril (20,29). Celú paradoxnosť zjavenia znázornil Ján tým, že pre povýšenie i ukrižovanie Ježiša užíva toho istého slovesa: Ježiš je povýšený na pravicu Otcovu už vlastne tým, že bol povýšený na kríž (3,14, 12,32; 8,28).

2.6.8.2.3 *Prítomnosť spásy*

Všetko, čo priniesol Zjaviteľ, má cieľ v tom, čo sa robí s ľuďmi. Zjaviteľ je Spasiteľom. Živá voda a chlieb života dáva ľuďom život, v svetle sveta sa človek správne vidí pred Bohom, dobrý Pastier dáva život za ovce, aby sme mali život a aby sme mali hojnosť. – Túto skutočnosť spásy vyjadruje Ján svojským obrazom znovuzrodenia, v ktorom sa veriaci učeník stáva dieťaťom Božím, a to za pomoci Ducha (3,1nn). Ide nie o debatu o kráľovstve Božom, ale o to, aby sa s nami stala premena. Prítom Ján myslí na našu vieru, ale konkrétne predstavenú možno v budúcom krste (voda 3,5!), tak ako inde možno myslí na budúcu Večeru Pánovu, keď hovorí o chlebe života (6,51). Len predpojatá exegéza tu vidí vsuvky cirkevnej redakcie (Kümmel 144).

Inokedy vyjadruje Ján skutočnosť spásy výrazom večného života, pričom zdôrazňuje, že to je už záležitosťou prítomného času: Kto verí v Ježiša, má večný život (3,36; 6,40.47.54; 17,3). Pritom v akte viery sa odohráva už vlastne aj posledný súd, takže ten, kto verí v Ježiša, nepríde na súd, ale prešiel zo smrti do života (5,24; 3,18). To je zvesť, ktorá rozhybala prebudenecké hnutie. Sú to smelé a radikálne výroky, ktoré už v rámci Jn ev dostali isté doplnenie, že to neznamená zrušenie budúcnostnej eschatológie (5,28nn – ani to nemožno považovať za vsuvku cirkevnej redakcie, pz. Kümmel). Ešte viac jej to potrebuje doplnenie od Pavla a 1Jn (pr. 2K 5,10).

2.6.8.2.4 *Paraklét – Duch svätý*

Je to významná postava, ktorá je vlastne Ježišovým Alter ego. Tak ako on bol Paraklétom na zemi, tak bude Paraklétom Duch po jeho odchode (14,16; 16,7). Preto Ján môže povedať, že kým Ježiš nevstúpil, "ešte nebolo Ducha" (7,39), čo neznamená, že nejestvoval pred Ježišom, (pr. 20,22; 1,32), ale že nejestvuje mimo Ježiša, lež je viazaný na spásne skutky Ježišove. Nie je to osoba, ktorá by teda viedla ďalej ako je Ježiš, ale ktorej úlohu bude práve k Ježišovi priviesť a Ježiša osláviť (16,14). Podľa Jána teda nie je najprv Ježiš, od ktorého by sme sa dostávali ďalej k Duchu, ale Duch vedie k Ježišovi. Ale ako taký je podstatne potrebný. "Historický Ježiš ako taký je telo, ktoré nič neosoží (6,33). Iba zvestovaný Kristus je Spasiteľ. Preto je to len Duch pravdy, ktorý Ježiša skutočne zjavuje (14,26; 16,13), ktorý ho oslavuje (16,14). Jeho slová síce nie sú iné ako slová historického Ježiša (6,63; 14,26; 16,14), ale iba v jeho slovách sa Ježišove slová stávajú skutočnou silou (16,8–11)" (ThWb VI 441n). Bez Ducha je Ježiš mŕtvy. Sami v sebe nemáme silu, aby sme sa dostali do božskej sféry, len Duch ako Božia moc nás k Ježišovi dovedie a nás obživí (7,38n). – Nie div, že pre takého "letničné" myšlienky mnohí s "letničnými" montanistami zavrhovali aj Jánovo evanjelium, na ktoré sa montanisti odvolávali (tzv. alogovia 2. stor.).

2.6.8.2.5 *Cirkev*

Aj keď sa toto slovo u Jána nevyskytuje, skutočnosť je tam. Sú to tí, ktorí Pána počuli a v neho uverili a ktorí tak boli znova splodení. Sú to Božie deti (1,12), ktoré sú inde predstavené ako ovce, ktoré si dobrý Pastier získal tak, že dal dobrovoľne za ne svoju dušu (10.). Iný obraz je v 15. kap. : Ježiš je pravý vinič a veriaci sú letorasty, čím sa ukazuje na antityp

k starému Izraelovi. Podobne ako niekedy Spasiteľ, dostávajú sa aj veriaci faktom uverenia na jeho stranu a proti svetu. Tak ako jeho nechápal, odmietal a prenasledoval, tak bude odmietat' a prenasledovat' aj ich. Bude sa smiat' a oni budú plakať, ale ich plač sa obráti na radosť (16,20nn, 15,18nn). To ich však nemá zastrašiť, ale naopak povzbudiť k práci. Lebo Pán má ešte aj iné ovce a prišiel na to, aby ich priviedol do jedného ovčince a aby zhromaždil spolu rozptýlené Božie deti (10,16; 11,52). Tak ako Pán misionoval v Samárii, tak majú misionovat' aj oni. Len majú zachovať jednotu medzi sebou, tak ako on bol jedno s Otcom (k.17), lebo ináč ich svedectvo nebude hodné viery. Súvisí s tým aj to, že k.21 znova potvrdzuje Petrovi jeho vedúcu úlohu Pastiera Cirkvi? – Pokoj 14,1–3,27, 16,30.

2.6.8.3 *Autor ako človek*

Z evanjelia samotného sa dozvedáme, že ho napísal učeník, ktorého miloval Ježiš (Jn 21,20.24) a ktorý patrilo spolu s Petrom a Jakubom k dôverným učeníkom Ježišovým (13,23; 19,26) – apoštol Ján Zebedajovec. Aj niektoré údaje z evanjelia svedčia o tom, že to bol očitý svedok. Pozná napr. židovské zvyky a slávnosti (2,6; 7,37), dejiny (11,49; 18,13nn), topografiu a geografiu Judska (Jn 2,6; 4,5n; 5,2 a iné). S tým súhlasia aj svedectvá tradície: Ireneus, Polykrates, Polykarp a Muratoriho kánon – všetko z konca 2. stor. píšu o štvrtom evanjeliu ako o diele apoštola Jána.

Proti tomu sa zdvihla mohutná vlna historickej kritiky, ktorej výsledok formuluje Kümmel: "Je teda vylúčené, aby Jánovo evanjelium napísal Zebedajovec Ján". Ako argument sa uvádza to, že Papias sa zmieňuje o dvoch učeníkoch Pánových s menom Ján (Ján Zebedajovec a Ján Presbyter) a tak u spomínaných cirkevných otcov mohlo dôjsť k zámene. Veľkým problémom je Jánova reč, ktorá sa nápadne podobá gnostickým a kumránskym pamiatkam. Tiež je sotva možné, aby očitý svedok bol závislý na evanjeliách, ktoré nepísali očití svedkovia, napr. Marek, a aby nepisoval udalosti, na ktorých sa zúčastnil podľa iných evanjelií.

Debata je veľká okolo toho. S tou zámenou mien je to len hypotetické. Ohľadne reči si myslíme, že tu sa Ján prispôbil protivníkom, aby ich porazil vlastnou zbraňou. Nedá sa dokázať, že Ján poznal staršie evanjeliá a vôbec nie, že na nich bol závislý. Spolu s Hörsterom sa nám pozdáva riešenie, ktoré podáva katolícky odborník, Rudolf Schnackenburg. Podľa neho základná látka evanjelia pochádza od Jána Zebedajovca, ktorý

poznal udalosti okolo Ježiša a zaznamenal ich vo svetle vzkriesenia. Toto podanie potom niektorý z jeho žiakov usporiadal do formy, ktorú poznáme z dnešného evanjelia. Tento žiak je zrejme pôvodcom označenia apoštola "učeník, ktorého miloval Ježiš". Po smrti apoštola ručí za správnosť tradície tiež menom ostatných učeníkov (Jn 21,23). Týmto procesom podávania sa dajú vysvetliť tiež isté preryvy v evanjeliu. – Tiež J. A. T. Robinson ako jeden z nie mnohých je dnes za Jánovo autorstvo.

Ako miesto potom prichádza do úvahy Efez a čas roky 90–100.

2.6.8.4 *Rozdelenie Jánovho evanjelia*

Dosť zreteľne sa celé evanjelium delí na dve polovice: kap. 1–13 a 13–21, z ktorých nám prvá opisuje príchod Spasiteľov na svet a druhá jeho odchod k Otcovi. Pri ďalšom delení, ktoré už nie je také isté, sa držíme toho, že na konci 6. kap. prichádza Petrovo vyznanie, ktoré nám naznačuje zárez podobne ako u synoptikov. Ďalej, že kap. 13–17 tvoria úvod k pašiam. Tým je dané aj rozdelenie oboch polovic evanjelia, ktorého kostra vyzerá potom takto:

2.6.8.4.1 *Spasiteľov príchod na svet (1–12)*

Pravé svetlo (1–6)

Prvá polovica – a vlastne celé evanjelium – je uvedené tzv. prológom (predhovorom), ktorý hovorí o zjaviteľskom Slove, čo bolo už na počiatku a stalo sa telom v Ježišovi, ktorý sa tak stal autorizovaným vykladáčom Boha (1,1–18).

Po tomto úvode nasleduje Krstiteľovo svedectvo o Ježišovi ako Božom Baránkovi (1,19–34) a správa o prvých Pánových učeníkoch, ktorí už tu tušia, že našli Mesiáša a Kráľa Izraela (1,35–52). Na svadbe v Káne zjavuje Pán svojím prvým divom svoju slávu, slávu mesiášskeho darcu radosti a ženicha (2,1–12). Na prvej Veľkej noci v Jeruzaleme sa zase ukazuje ako Pán chrámu a mesiášsky veľkňaz, ktorý buduje nový chrám obeťou svojho tela (2,13–25).

V kap. 3 a 4 máme dva veľké rozhovory. Prvý je so židovským teológom Nikodémom, ktorému Pán ukazuje, že do kráľovstva Božieho sa vchádza nie na základe prirodzenej človečiny, hoci sebalepší, t.j. tela, ale na základe totálnej premeny moci Božej, t.j. Ducha. Pritom rozhovor sa končí v 3,1–12, a v. 13–21 je evanjelistovo svedectvo, že v prijatí Syna Božieho či jeho zavrhnutí sa rozhoduje už tu o večnom našom osude.

Ostatok kapitoly je venovaný Jánovmu svedectvu o Pánovi, ktorému dal Otec všetko do ruky a ktorý tak musí rásť a Ján sa menšiť (3,22–36). Na ceste do Galiley zjavuje sa Pán Samaritánke ako darca živej vody a ako Mesiáš, ktorý prevýši a naplní nádeje i Židov i Samaritánov (4,1–26). A súčasne ako misionár, ktorý získava aj Samaritánov na svedectvo ženy (4,27–42). V Káne uzdravuje Pán syna kráľovského úradníka, teda pohana, ktorý je príkladom viery v Ježišovo slovo (4,43–54).

Na židovský sviatok uzdravuje Pán pri rybníku Bethesda 38 rokov chorého (5,1–9), čo vyvolá tuhý odpor židov, lebo sa to stalo v sobotu (10–18). Vo svojej reči Pán najprv hovorí o svojej činnosti na základe synovského pomeru k Bohu a sudcovskej autority (19–30). O tejto plnej moci svedčí Ján Krstiteľ, Pánove skutky aj Písmo (31–39). Reč sa končí obžalobou židov, ktorí nechcú prísť k Pánovi, aby mali život, a to pre nedostatok lásky k Bohu, pre ľudskú chválu a nevieru v Mojžiša samotného (40–47). Pred Veľkou nocou pri Galilejskom mori nasýti Pán 5 tisíc ľudí, odoprie byť ich kráľom a ako slobodný pán prírody sa vracia do Kafarnauma (6,1–21). V synagóge sa zhovára so židmi o chlebe života (6,22–59) v 5 chodoch:

25–29: pravý pokrm sa získava nie skutkami, ale skutkom viery

30–33: Židia vidia chlieb z neba pri Mojžišovi, ale nie pri Ježišovi

34–40: Pán zjavuje sám seba ako chlieb života, ktorého dobrodenie spoznajú len tí, ktorých mu Otec dá

41–51: Naproti nedorozumeniu, Pán znova zdôrazňuje, že k nemu príde len ten, kto je určený od Boha, a stupňuje tvrdenie, že je chlieb života, poukazom, že je to jeho obetované telo

52–59: Nielen jesť jeho telo, ale aj piť jeho krv je treba, kto chce mať večný život. Naproti židovskému slávnemu mesiášovi tu stojí ukrižovaný Syn človeka. – Po takejto tvrdej reči Pána opúšťa masa učeníkov, kým dvanásť sa Petrovými ústami priznávajú k nemu ako k Mesiášovi, Synovi živého Boha (6,60–71).

Odpor voči pravému svetlu (7–12)

Na slávnosť stánkov ide Pán z Galiley do Jeruzalema, pravda nie zjavne, ale tajne, t.j. v dôsledkoch na kríž (7,1–13). Pri tejto príležitosti diskutuje o svojom poslaní zase v 5 chodoch:

15–24: Pán obviňuje židov, že ho chcú zabiť, pretože uzdravoval v sobotu

25–30: Pána chcú zajať, ale sa neodvážia, lebo neprišla jeho hodina

31–36: Mnohí v neho uveria a kňazi posielajú sluhov zajať ho
37–44: Pán sľúbi Ducha veriacim a v zástupe povstáva roztržka
45–52: Vedúci sú rozhodní nepriatelia, mimo Nikodéma

V 8. kap. je perikopa o cudzoložnej žene (8,1–11), ktorá nemá pevné miesto a vraví, že prísne súdime druhého a Pán nás nesúdi. Diskusia pokračuje v niekoľkých scénach:

12–20: Ježiš je svetlo sveta a o tom svedčí aj Otec

21–29: Židia sú z tohoto sveta, Pán je zhora. Ak v neho neuveria, zomrú vo svojich hriechoch

30–41: Len ten je slobodný, koho Syn vyslobodí, nie telesné semeno Abrahámovo

42–47: Židia nie sú synmi Božími, ale synmi diablovými, ktorý je otcom lži

48–59: Pán nemá démona, lebo Abrahám vyhliadal tiež jeho deň, a Pán je pred Abrahámom. Nato židia chcú Pána kameňovať

Uzdravenie slepého od narodenia v sobotu (9,1–12) prináša židov do rozpakov, lebo podľa nich je Pán hriešnik, ale takého Boh nemôže vypočuť (13–34). Uzdravený sa stáva aj duchovne vidiacim, kým vidiaci židia zostávajú slepými (35–41). 10. k. nám prináša reč o Dobrom Pastierovi, za ktorého sa Pán prehlasuje a tým aj za pravého vodcu Izraela (10,1–6). Kto chce byť bez neho vodcom, je zlodej, ktorý chce len koristiť z oviec, kým Pán dal svoj život za ne (7–21). Pán ako Dobrý Pastier je nielen Mesiášom, ale jedno s Otcom, čo znie tak bohorúhačsky, že židia ho zase chcú kameňovať (10,22–31). Pán sa bráni poukazom na Písmo, že aj to hovorí o istých ľuďoch ako o bohoch, ale odchádza za Jordán, kde v neho mnohí uveria (10,32–42).

11. kap. hovorí o vzkriesení Lazára, ku ktorému sa Pán rozhodne ísť na Otcovo vedenie (11,1–16). Pri stretnutí s Martou sa prejaví ako vzkriesenie a život, čomu Marta uverila (11,17–27), a keď stretne Máriu, nepovie jej nič na jej beznádejnosť (11,28–32). Na to nasleduje vzkriesenie Lazára modlitbou a slovom (11,33–44). Účinok tohto je nie viera, ale rozhodnutie zabiť Ježiša, čím Kaifáš zaprorokoval, že jeden človek má zomrieť za ľud (11,45–57). – V Betánii pomaže Pána Mária drahocennou masťou ku dňu jeho pohrebu (12,1–8), Pánova prítomnosť v Jeruzaleme pohne kňazov zabiť aj Lazára, ale neosoží to nič, lebo zástup ho víta ako izraelského Kráľa (12,9–19). Prítomnosť Grékov Pánovi svedčí o jeho oslávení, ktoré však pôjde cez smrť zrna, ale ňou odsúdi knieža

tohoto sveta (12,20–36). Výsledok zápasu o Izraela: Neuverili v neho alebo uverili a nevyznávali zo strachu pred farizejmi, (čím naplnili proroctvo Izaiášovo o zatvrdení srdca (12,37–43). Anorganicky sú pripojené ešte niektoré výpovede (12,44–50).

2.6.8.4.2 *Spasiteľov odchod zo sveta (13–21)*

Reči na rozlúčku (13–17)

a) 13,1–30

Úvod k rečiam tvorí 13. kap. , v ktorej je na začiatku umývanie nôh s rozhovorom medzi Pánom a Petrom (1–11), ďalej vysvetlenie umývania nôh ako príkladu pre učeníkov (12–20), na konci označenie a vylúčenie zradcu (21–30).

b) Vlastné reči sa rozpadajú na dve časti:

- Potešovanie učeníkov (13,31–14,31). Pre čas odlúčenia je poznávacím znakom učeníkov láska, proti ktorej stojí ako protiklad Petrovo zapretie (13,31–38). Po odlúčení si Pán poberie učeníkov do domu Otca, ku ktorému je Ježiš cesta, ba je tak v Otcovi, že kto videl Ježiša, videl aj Otca (14,1–14). – Potešeniu učeníkov slúži zaslúbenie "iného Spomocníka" (14,15–17), v ktorom Syn s Otcom si urobia príbytok u toho, kto zachováva ich prikázania (14,18–24). Tento Duch naučí učeníkov, čo budú potrebovať (14–25n). Povýšený Ježiš dá pokoj uprostred sveta (14,27–31).

- Pravé učeníctvo (15–16). V obraze vinného kmeňa a letorastov sa zrači spojenie s Pánom ako základnej podmienky učeníctva (15,1–8), čo sa prejaví v spojení učeníkov navzájom v láske (9–17). Pravosť učeníctva nájde potvrdenie v nenávisti sveta (15,18–16,4), a v pomoci Ducha, ktorý bude svet usvedčovať a učeníkov uvádzať do pravdy (16,5–15). Nastávajúce súženie ich vedie k radosi tak ako pôrodné bolesti ženu – rodičku (16,16–24), a bude to radosť konečná ("zjavná"), ku ktorej ešte nie sú pre neveru spôsobilí (16,25–33).

- Veľkňazská modlitba tvorí záver reči (k.17). Najprv Pán prosí o prijatie do nebeskej slávy po vykonaní poslania (1–5), potom prosí o učeníkov (6–19), a to najprv ako za takých, ktorých mu dal Otec a ktorí v neho uverili (6–10), potom prosí o ich zachovanie v stave spásy (11–13) a o posvätenie v pravde uprostred ich nenávidiaceho sveta (14–19). Nato Pán prosí za budúcu cirkev a za jej jednotu (20–23) a končí prosbou o prijatie učeníkov do budúcej slávy spolu s ním (24–26).

Pánovo povýšenie (18–21)

Pánovo utrpenie sa začína zajatím, v ktorom tiež je Pán suverénom (18,1–11), pokračuje výsluchom pred najvyšším kňazom a zaprením Petrovým (18,12–27). Ďalej výsluchom pred Pilátom (18,28–19,16), ktorý má tieto časti: židia vydávajú Ježiša Pilátovi (28–32), tomu Pán svedčí, že jeho kráľovstvo nie je z tohoto sveta a má za cieľ pravdu (33–40). Pilát sa snaží na Ježišovej zbiedenej postave ukázať Ježišovu politickú neškodnosť, čo však je pre židov práve dôvodom k smrti (19,1–7), Pán Piláta upomína na nebeského Suveréna, ale židia na cisára v Ríme (8–12), ktorý má byť proti Mesiášovi aj ich kráľom, načo Pilát kapituluje (13–16). Ježiša potom ukrižujú, ale to nie je porazený, ale kráľ židov! (16,22). Vojaci si rozdelia jeho šaty (23–24), Pán zverí matku na milovaného učeníka (25–27) a umiera (28–30) so slovom: Dokonané je. Vojaci mu prepichnú bok (31–37) a Jozef z Arimatie a Nikodém ho pochovávajú (38–42).

Pánovo vzkriesenie má tieto scény: Mária Magdalská, Ján a Peter nájdu hrob prázdny (20,1–10), Pán sa ukáže Márii Magdalskej (20,11–18), zjaví sa učeníkom, dá im úlohu a vystrojenie (19–23), ukáže sa Tomášovi v kruhu učeníkov (24–29). – Kapitola 21 je dodatkom po závere 18,30n a hovorí o zjavení sa Pánovom pri zázračnom rybolove (21,1–14), o rozhovore Pánovom s Petrom (15–23). Uzaviera ju nový koniec 24.25.

2.6.8.5 *Komentáre*

- F. Godet, Das Evangelium des Johannes. 1987
- S. Schulz, Das Evangelium nach Johannes. NTD 1987
- M. C. Tenney, The Gospel of John. NIC 1948
- C. K. Barrett, The Gospel of John. KEK 1990
- W. F. Howard, The Gospel of John. IntB 1952
- K. Gábriš, Evanjelium Jána I. 1955
- W. de Boor, Das Evangelium des Johannes 1–2, 1982
- W. de Boor, Evangelium podle Jana 1–2, 1984–5
- J. Schneider, Das Evangelium nach Johannes. ThHK 1978
- D. A. Carson, The Gospel According to John, 1991